

SZIVES MEGEMMLITÉS VÉGETT.

PHONOMIMIKAI
ELŐGYAKORLATOK

AZ OLVASÁS ÉS IRÁS TANÍTÁSÁHOZ.

J.K.
V. 27.

IRTA

TOMCSÁNYINÉ CZUKRÁSZ RÓZA.

MÁSODIK JAVITOTT KIADÁS.

Gróf.
M.

BUDAPEST, 1901.

IFJABB NAGEL OTTÓ KIADÁSA.

VIII. Múzeum-körut 2. szám.

ELŐSZÓ.

Férfi-tanítókra az iskolán kívül is még sok, sok kötelesség vár. Talán nem is elégítené ki becsvágyukat, ha tetterejük kizárólag az iskola falai közé volna korlátozva. Munkásságuk kiterjed a társadalom más ügyes-bajos dolgaira, hol példájukkal, lelkes szavaikkal a felnőttek gondolkozását irányíthatják, szóval ott is érvényesíthetik nevelő hivatásukat. Mi ehhez gyöngék vagyunk, az ilyen erős munkához sem hajlamot, sem vágyat nem érzünk, a mi munkásságunk egyetlen tere: a mi második otthonunk, az iskola.

De hogy ez az otthon, melyben életünk javarészét töltjük, bánatban vigaszunk, nélkülözések között kárpótlásunk s valóban a mi kedves tartózkodási helyünk legyen, nem szabad ridegnek, visszataszítónak lennie, melyben ne az irgalom, de a szigor verjen tanyát.

Ha már részt adtak nekünk a nevelő-oktatás lélekemelő munkájából, engedjék meg, hogy hálából ennek az otthonnak a berendezésében szívünk melegével mi is részt vegyünk.

Nem egyéb ez az én munkám, mint ilyen berendezés. Felkutattam mindazt, a mit humánus gondolkozású emberek e tárgy javítására kigondoltak. Alapúl vettem a Stephani, Graser, Grosselin elméleteit, mely utóbbival Pape-Carpantier asszony munkájából ismerkedtem meg. A továbbiakért már nem kellett idegenbe mennem, Indali, Gönczy, Gyertyánffy, Elemy, Juhay, Zsurek, Budinszky gondolattárából meríthettem a diszítéshez szükséges műkincseket.

Otthonom berendezésének megismerésére szeretném vendégül látni hazánk összes tanítóóságát, hogy itt-ott az egyes részletek elhelyezésében és módosításában jóakaró tanácsaikkal támogassanak.

Kolozsvár, 1899. márczius 2-án.

A szerző.

A második kiadás előszava.

Félve, aggódva bocsátottam útra két évvel ezelőtt szerény kis munkámat. Nem tudtam: fog-e viszhangra találni kartársaim lelkében az a lelkesedés, az a bámulat, mely engem a benne lefektetett alapgondolat szépsége és jelentősége iránt eltöltött. És ime vezérkönyvem alig két év alatt ezernél több iskolába vitte be Grosselin zseniális eszméjét.

A lefolyt két év eseményei megmutatták, hogy sem közöny, sem fáradtság, sem tudákos nagyképüsködés nem tarthatja vissza a magyar tanítóságot attól, hogy az eszmék igazságát kutassa, kövesse, s érte meggyőződése egész erejével síkra szálljon.

Ez ad nekem bátorságot arra, hogy munkámat teljesen kibővítve, másodszor is a nyilvánosság elé bocsássam. Különösen a munka gyakorlati részét, mely eddig csak vázlatokból állott, rövid, megragadó kis mesékkal bővítettem, melyek egy részét Gaudon k. a. „Récits Enfants” című művéből dolgoztam át.

Köszönetet mondok mindazoknak, kik szives utbaigazításaikkal munkám javítását lehetővé tették, különösen Csikós Gyula szegedi és Schwarczel Adél kolozsvári kartársaimnak, kik felette becses módosításaikkal s tanácsaikkal a feldolgozás tökéletesítését nagy mértékben előmozdították.

Mátyásföld, 1901. szeptember 30-án.

A szerző.

I.

ELMÉLETI RÉSZ.

1. Bevezető gondolatok.

A hajlott korú ember elaggott fővel, gazdag tapasztalatokkal sóhajtván gondol vissza gyermekkorára napsugaras, hamar elmuló, gondtalan napjaira. Így gondolunk mi is előre haladt századunkban a szellemi munkában sokszor kimerült, kifáradt lélekkel, gyenge szervezetünkkel, csekély testi erőnkkel az emberiség gyermekkorára vissza.

Milyen jól esik legalább képzeletben átélnünk a kort, azt a csodás világot, melyben a tudást pótolta a hit, a rideg, számító ész a képzelő erő, mely jó és rossz nemtőkkel, túlvilági lényekkel népesíté be az erdőket, berkeket, ligeteket s a dal, zene, játék, tündérrege nem szűnt meg a gyermekkor határán, de kitartott az egész életen; melyben fényüzési czikkeinket, ingyencz ételeinket pótolták a föld egyszerű, egészséges terményei, öldöklő fegyvereinket a bátorság és testi erő s hol az egyéni kiválóság maradandó remekműveket alkotott, mert az embernek összes erőit nem foglalta le a megélhetésért való küzdelem.

Miként szeretnők ezen ártatlan boldogságot, ha nem is magunknak, de gyermekeinknek biztosítani, midőn védve, áldólag terjesztjük ki felettük kezeinket . . . De hiába! Mások az életviszonyok.

A testi erők küzdelmeiben kifáradt korunknak ideálja a béke s fegyvere az ész. Fegyverkovács a tanító, s edző, élesítő műhelye az iskola.

A mindinkább súlyosodó életküzdelem megköveteli, hogy az emberiség a gyermek lelkét még egészen zsenge korában a mester kezébe adja, kinek ügyességétől és jártasságától függ első sorban, hogy a reá bízott anyagból értéktelen vaskó, vagy a csapásoknak bizton ellentálló éles, hajlékony pengéjű kard váljék-e.

A jó mester legyen mindenekfelett biztos a maga munkájában, tudjon uralkodni a helyzeten, tudja okadatolni, mit miért tesz, ne támaszkodjék a véletlenre, hanem munkájának eredménye legyen előre kiszámítható. S mind erre nézve egyedüli törvénye s leghívebb útmutatója: a természet.

2. Miért szükséges az újítás?

Többen intézték már hozzám azon kérdést, hogy miért törődöm az olvasás tanításával, miért kutatok újabb módszer után, s miért nem vagyok megelégedve a legelterjedtebb módszernek, az írvaolvasásnak tanításával, mikor annyi meg annyi iskolában oly kitűnő eredménnyel s kiváló sikerrel alkalmazzák.

Én, megvallom, sem a magam eddigi működésével, sem az oly fennen emlegetett általános sikerrel dicsekedni nem mernék. Népoktatási törvényeink és intézményeink gondoskodnak róla, hogy a felvilágosodás és művelődés sugarai behatolhassanak a legparányibb kunyhóba is s ne csak a kiváltságosak juthassanak hozzá, hanem mindazok, kik „éhezik és szomjuhózzák az igazságot.” Bizony pedig el kell ismernünk, hogy sok más gátló körülmény mellett részben önmagunk is okai vagyunk annak, hogy tantervünk keresztülvitele lehetetlenné válik. Igen sokszor tanítunk phisikát, mértant, csillagászatot olyan növendékeknek, kik nem szerezhették meg népiskoláinkban az önművelődésnek és továbbképzésnek leglényegesebb feltételét, legszükségesebb eszközét, a folyékony, szép olvasást. Mert ahhoz olyan ügyesség kell, melyet csak az I-ső osztályban lehet elsajátítani, s ha itt valaki meg nem szerezte, ha hibás alapon indult, ezt a hiányt a népiskola felsőbb osztályaiban helyreépíteni legalább is a többségnek lehetetlen. Sok olyan gyermek van, ki több iskolának mindig csak az első osztályát ismételve, eléri a mindennapi tankötelezettség utolsó évét, a 12-ik életévet a nélkül, hogy valaha II-ik osztályba kerülne.

És a tanítók? . . . Én nem hiszem, hogy mindazok, kik az I-ső osztály tanításától menekedni kívántak s a szokás és az erősebb jogánál fogva igyekeztek azt minél hamarább a gyengébb vagy újabb tanerőkre hárítani, csupa előzékenységből tettek volna, valamint nem hiszem azt sem, hogy talán a munka terhétől kívántak volna szabadulni. Ez csak kivételesen történhetett, de nem

válhatott volna oly általános szabálylyá. Nem a kötelességérzet hiánya, vagy a fáradság riasztott vissza bennünket ettől a munkától, hanem, mert éreztük, hogy olvasás-tanításunk olyan, mely nem elégíthet ki, nem tud kibékíteni önmagunkkal, jobb érzésünkkel s lelkünk összhangját megzavarja.

Miért nem elégíti ki a művészet iránt fogékony embernek lelki vágyait a kintornák zenéje, a rikító színekkel festett kép, az összhangzást nélkülöző ének, a rossz rímekkel faragott vers? . . . Mert az embert ellenállhatatlan vágy ösztönzi, hogy minden téren, mindenben tökéletességre törekedjék.

Én nem állítom, hogy buzgó törekvéssel s jóakarátú munkássággal eddig is el nem érhatték egyes kiváló szorgalmú és tehetségű egyének, hogy az iskolás korban levő gyermekeket írni s olvasni jól megtanítsák.

Elismerem, hogy a vizsgálat eredménye sok iskolában sikerültnek mondható, mert a kötelességét híven teljesítő ember, bármilyen foglalkozású legyen is, időt és fáradságot nem kimélve addig küzd és munkálkodik, míg célját eléri.

Csak hogy a tanításban nevelési szempontból legkevésbé sem lehet közönyös, hogy milyen eszközök vezetnek célhoz. Azon anyag, melyből akár a művészek dolgoznak is, csak holt anyag. A szobrász tetszése szerint ütheti, faraghatja a durva követ, az nem jajdúl fel kontár kezek vésőjének vagy kalapácsának ütései alatt; ott csak a kész munka ragadja magával lelkünket, ott csak az eredményt bámulhatjuk. A tanító munkájának anyaga: Isten leg-tökéletesebb, legnemesebb alkotása, az emberi lélek, melyet avatatlan kezekkel még csak érinteni sem volna szabad.

Készséggel elismerem azt is, hogy mostani módszerünk segítségével többre haladtunk, mint a régi betűztető módszerrel, de azért nincs kizárva, hogy ennél is tökéletesebbre ne találjunk.

Elismeréseimmel szemben engedjék meg azonban nekem azt a megjegyzést, hogy én minden iskolában csak az év végén elért eredményt láttam, de nem ismerek olyan tanítót, ki a tanév első három hónapjában az olvasás tanításából vagy épen az első hetekben a hangoztatási gyakorlatokból nyilvános tanítást merne tartani. Hallottam én már írvaolvasás-tanítást, de csak addig, míg a nyomtatott betűk olvastatására került a sor, akkorra már rendesen kifogytunk az időből. Megvallom, hogy magam sem mertem volna

ilyesmire vállalkozni, pedig nagy baj az, mikor az embernek valamit rejtegetni, palástolni kell.

Ha végig gondolok a megelőző évek küzdelmein, miként kellett a gyermekeket az olvasás tanulásába bevezetnem, úgy érzem, mintha egy rossz álomból ébrednék fel. Nem volt az más, mint egy gyötrő, kínos vergődés, mint mikor a lélek tehetetlenül küzd egy igaz eszme megvalósításáért, mert nincsenek hatalmában az eszközök, melyek őt céljának elérésében támogatnák.

Tudtuk és éreztük mi mindnyájan azon igazságnak horderejét, hogy míg a gyermek látó- és hallószerveit öntudatos szemlélődésre képessé nem tesszük, míg keze a betűk elemeinek alakítására alkalmassá nem válik s beszélő szervei a beszédbeli hangok utánzásában s azoknak összerakásában meg szétbontásában kellő gyakorlatot nem nyernek, addig akár az írás, akár az olvasás tanításának megkezdése nagy paedagogiai botlás, mely sok káros következményt vonhat maga után. Ha u. i. az írás és olvasás tanításával járó nehézségeket nem igyekszünk fokonként haladó gyakorlatok által leküzdeni, hanem egyszerre támadjuk meg vele a gyermek fejletlen értelmét, a túlfeszített fáradság, az ebből származó unalom és lassúság a helyett, hogy világosságot okozna, elhomályosítja az értelmet, s a helyett, hogy tudásvágyat ébresztene, végkép elveszi a gyermek kedvét a tanulástól.

Átértettük és éreztük mi ezen elmélet igazságát és mégis azt kell tapasztalnunk, hogy néhány évi kísérlet után tanítóink legnagyobb része idővesztegetésnek tekinti s határozottan mellőzi ezen előkészítő gyakorlatokat. Bizonyára léteznek tehát olyan okok, melyek ezen gyakorlatok elterjedését akadályozzák, mert egy ilyen tanítói kar többségéről, mint a mienk, nem lehet és nem is szabad feltételeznünk, hogy merő tudatlanságból, vagy lelkiismeretlenségből ne alkalmazná azokat.

3. A hangoztatás elmélete s hangoztatási gyakorlataink hibái.

Nagyon csalódnak, kik azt hiszik, hogy ujításaimmal a nevelés és oktatás sarkalatos elveit és igazságait akarom megtámadni, mert ellenkezőleg az én szerény törekvésem épen oda irányul, hogy azoknak a gyakorlatban is érvényt szerezni igyekezzem.

Tisztelet adassék mindazoknak, kik e téren találmányaikkal s kutatásaik eredményével a haladást egy-egy fokkal előbbre vitték. Legfőbb tisztelet illesse mindenekelőtt Stephani Henriket, ki a hangoztatás elméletének feltalálója volt. Örök hálával emlékezzünk Graserre és Simon Antalra, kik az írvaolvasás eszméjét felújították s terjeszteni igyekeztek.

Tartós az ő érdemük, mint a fenyvesek örök zöldje, de azért a fenyőnek is szüksége van új meg új hajtásokra, mert anélkül élni s tovább fejlődni képtelen.

Én nem az ő eszméiket, hanem azoknak gyakorlati feldolgozását helytelenítem, mert tapasztalataim arról győztek meg, hogy mi a hangoztatás és írvaolvasás czége alatt oly romlott, hamisított munkát végzünk, mely sehogysem méltó az ő emlékükhöz.

A kegyelet nem kívánhatja tőlünk, hogy az ő munkáikat, melyeket követőik sok tekintetben helytelenül módosítottak, elferdítettek, a gyakorlatban tisztázni, reformálni, tökéletesíteni ne igyekezzünk.

A munkásnak kezébe adják a szépen kidolgozott tervet, melyet a lángész bölcs előrelátással s mindenre kiterjedő figyelemmel megalkotott, de hogy a munka kivitele a tervező szándékainak s gondolatainak teljesen megfelelő legyen, az egyedül a munkás ügyességétől függ. A munkásnak kell azon gondolkozni és kitalálni, hogy milyen módon, minő fogásokkal, ügyességgel és erőkiméléssel hajtsa végre, mert hát régi igazság, hogy: „Többet észszel, mint erővel.“

Ilyen munkások vagyunk mi is. Nem kell tehát elvárnunk, hogy munkánk könnyítésének és keresztülvitelének módjaira is felülről kapjuk a rendeleteket, mert azokat hivatalos irodákban csak úgy kitalálni, kigondolni nem lehet. Nekünk van alkalmunk és kell is iskoláinkban a gyermeki lélek nyilvánulásait megfigyelnünk, s keresnünk a szavakat, eszközöket, módokat, a melyek egyenesen a gyermek lelkéhez vezetnek.

Az olvasástanítás terén elért eredmények között kétségkívül legfontosabb a hangoztatás elmélete. De hát az elméletekkel csak úgy vagyunk, mint a repülő-gépekkel. Milyen szép gondolat: átszelni a levegő eget, repülni szabadon, mint a madár, bejárni a világot, látni országokat, hogy annál becsesebbé váljék előttünk s annál jobban viasszóvárogjuk ezt a kis darab földet, a mely a mi fészünk, pihenőnk s hogy végül teljesüljön az ígélet s legyen

általa „békesség földön az embereknek!“ Mennyi szép terv készült már erre! Minő bonyolult számításokkal! De bizonyára csak az válik majd be, a melyikkel valójában repülni is lehet.

A hangoztatási gyakorlatok anyagául azt tűztem ki magamnak s azt óhajtottam és óhajtom mindig megvalósítani, a mit Gyertyánffy előttünk kijelölt.

Hányszor próbáltam már vele repülni, de nem sikerült. Egy kis súrlódás, egy-két csavar, vagy mit tudom én mi okozta, de nem sikerült. Azon önvádtól pedig, hogy ennek egészen az én ügyefogyottságom volna az oka, felmentett és vigasztalt azon körülmény, hogy mást sem láttam még vele repülni soha.

Gyertyánffy a hangoztatást elemzéssel kezdi. Kiválaszt egy céljának megfelelő alapszót, azt a gyermek fejlettségéhez mért mese vagy történet központjává teszi. Ekkor rávezető kérdések segítségével az elbeszélés alapeszméjét egy mondatba foglaltatja. Ezen mondatból kiválasztja a szókat. A szóból a szótagot s ebből a tanítandó hangot.

A mint a magánhangzókat megismertette s ezeket hangsorokba foglalta, a legelső mássalhangzó kikeresése után különbséget tett a magánhangzó és mássalhangzó között s levonátja a gyermekkel ezen szabályt: ha egy magánhangzót egy mássalhangzóval összemondunk, az egy szótagot képez. Ilyen alapon képeztetni tovább a hangsorokból különböző mássalhangzók segítségével a szótagsorokat.

Ha felnőtt emberek oktatásáról volna szó, úgy ezen oktatás-mód helyesnek s alaposnak volna nevezhető, de 6 éves gyermektől ilyesmit kívánni túlzott követelés.

Első sorban nem helyeselheto, hogy a hangoztatást elemzéssel kezdi s így útját állja a tiszta hangoztatásnak, mert, ha a hangokat a szókból akarjuk kiválasztani, olyan nyomatékot kell adnunk az egyes hangoknak, miáltal mindig valamely rövid átsurranó utóhang keletkezik, s a mi különösen a mássalhangzók tiszta kiejtését még ott is, a hol beszéd szervünk megengedné, lehetetlenné teszi. Ha én a gyermeknek azt mondom, hogy ebben a szóban „kő“ k^e—ő hangzik vagy a „ni“-ben n^e—i, az ő természetes esze megbotráncozik rajta, mert ő a kő-ben mindig csak kő-t s ni-ben csak ni-t hall, s ezt a ráerőszakolt tudományt ép oly nehezen fogadja be, mint a régi a bé ab-ot. Már pedig el kell ismernünk,

hogy az olvasás alapfeltétele a helyes hangoztatás s a mi hibát itt elkövetünk, azt semmiféle módszerrel helyre nem hozhatjuk.

Továbbá, ha már hangoztatni s úgyszólván olvastatni kell, mielőtt a gyermek a betűk alakját ismerné, szükségképen kell, hogy valami külső érzékelhető jel helyettesítse a hangot. Maga Gyertyánffy is érzi, hogy a hangok összerakásánál a hangot valamely érzékelhető jelhez kell kötni, s e célra ujjait használja. De minthogy ezeknek sem neve, sem alakja a hanggal, melyet helyettesít, semminemű összefüggésben sincs, meg kell neveznie: „Ime gyermekek ez az ujjam á, a másik m, foglaljátok össze!“ Ezért inkább lehetne ezeket a betűztető, mint a hangoztató módszer előgyakorlatainak nevezni. Ezen szemléltetési eszközök egyáltalában nem alkalmasak arra, hogy a gyermek figyelmét lekössék, emlékezetének támaszul szolgáljanak, vagy legkevésbé tudvágyat és érdeklődést ébresztszenek.

A szótagsorok alkotásának még annyi értéke sincs, mert a gyermekek ész nélkül mondják azokat, a nélkül, hogy tudomásuk lenne róla, hogy ők akkor hangokat foglalnak össze.

Ebből kifolyólag nem ad alkalmat önmunkásságra, nem szerzi meg a gyermeknek azt a lelki gyönyört, melyet az ő fejlettségének megfelelő nehézségek legyőzése, az önfeltalálás, a megoldás okoz. Már itt az előgyakorlatok folyamán kirostálódik az osztály gyengébb fele, mert éppen azok, kik gyengeségüknél fogva az ilyen előkészítésre rá volnának utalva, nem értik meg.

Nem csupán azért idegenkedtünk tehát ezen gyakorlatok alkalmazásától, mert a rájuk fordított 6 heti idő az olvasásra nézve teljesen kárba vészett, hanem mert maga a tárgy így előadva, oly kevésbé vonzó, hogy különösen tömeges oktatásban a gyermekek figyelmét csak külső fegyelmi eszközökkel lehet reá terelni, mert a gyermek lelki tehetségei közül kizárólag az értelmet foglalkoztatja s még ezt sem érzékeltetés útján, hanem teljesen elvontan s a helyett, hogy munkakedvet ébresztene s azt fokozná, a tanulás vágyát csirájában elfojtja, megbénítja.

Mi nemcsak az egyes gyermekek felfogó képességével kell, hogy számot vessünk, hanem az egészszel, mint tömeggel kell foglalkoznunk. Ha tanításunk belső tartalmánál fogva nem tudja a gyermekek figyelmét úgy lekötni, hogy ez az egész tömeg gondolatban egygyé olvadjon, akkor a mi tanításunk sikeres nem lehet.

Ha beállítunk az iskolába egy ilyen kidolgozott tanítással jól

elkészülve, de bármily édes hangon intézzük is a kérdéseket a gyermekekhez, egyetlen kérdésünkre sem kapunk olyan feleletet, a milyent vártunk, az bizonyára nem lehet a gyermek természetének megfelelő oktatás, s nemcsak, hogy tanításunknak sem alaki, sem gyakorlati célját elő nem mozdítja, de felbomlik a rend, a fegyelem, s azon vesszük észre magunkat, hogy a mi kis köztársaságunknak egyes tagjai minden egyébbel foglalkoznak, csak azzal nem, a mivel mi őket tulajdonképen foglalkoztatni akarjuk. Nem csoda, ha ilyenkor elmegy a kedvünk e tárgy tanításától s méltán szedünk elő beszéd- és értelem-gyakorlatot, verset, éneket, rajzot, vagy bármiféle foglalkozást, csak ezt nem. Vádoljuk önmagunkat, de minthogy ez nem eléggé megnyugtató, hát a felsőbb intézetek példájára szidjuk mi is az óvodát, hogy olyan fegyelmetlen, figyelemre nem szorítható sereget ad nekünk s egyedül az időtől várjuk, hogy érlelje s hozza meg nekünk azt, a minek sikerét tömeges oktatásban saját erőnkől előmozdítani, biztosítani nem tudjuk.

Legélénkebben bizonyítanak ellene maguk a gyermekek. Ez pedig nem egyéb, mint a természet intése. A gyermek lelkének ellentálló ereje nyilatkozik meg benne, mely nem engedi, hogy ilyen merényletet kövessenek el ellene.

Miért ne figyelnénk tehát a természet intő szavára?! Az a pár órai játék, beszélgetés a tanév elején nem elegendő fokozat a komoly tanulás előkészítésére. Pape-Carpantier asszony szavaival élve: „Igaz, hogy a gyermeket elő kell készíteni, szoktatni a munkához s küzdelemhez, de csak fokunkint a korához viszonyítva. A gyermek kétségkívül nem arra született, hogy az életet rövid vagy hosszabb ideig tartó játéknak tekintse. Minden nővel, minden férfival szemben, bármilyen állást foglaljon is el, az élet komoly követelésekkel áll elé, mindenkinek életében bekövetkeznek a szomorú napok, a lelket megrendítő csapások; de megelőzni a megpróbáltatások óráját, kiitatni előre a gyermekekkel a keserűség kelyhét, melyet maga a gondviselés el akart távolítani ajkuktól, ez felháborítja lelkünket, szívünket és igazságérzésünket!”

4. Grosselin phonomimikai gyakorlatai.

Nem kell azt hinni, hogy az olvasás tanításánál jelentkező nehézségek legyőzésére elegendők a jó kedv, a jó akarat, türelem,

ügyyszeretet, szóval az összes tanítói erények gyakorlása, mert oda, különösen a hangoztatási előgyakorlatok feldolgozásához a Stephani és Graser fontos találmányai mellé még egy olyan lélekbúvárnak a felfedezése kellett, a milyen a francia Grosseliné. E háromnak az egyesítéséből lehet alkotni egy olyan olvasástanítási módot, mely a gyermek egyéniségének, korának s szellemi erejének teljesen megfelel s melynek segítségével a legszebb iskolai rend és fegyelem fenntartásával jókedvvel, játszva érjük el azt, sőt sokkal többet, mint a mennyit az eddigi komoly, fárasztó, kimerítő munkával elérhettünk.

Ha már a gyermekkorban kell az oktatást megkezdenünk, ne forgassuk ki a gyermeket az ő valójából, hanem engedjük meg nekünk, hogy tanításunkat a gyermek természetéhez s képességéhez alkalmazzuk. Ha alakoskodni kell, tegyük meg mi, könnyebb nekünk gyermekké lenni, mivel tényleg mindnyájan azok voltunk s saját tapasztalatainkból emlékezhetünk a gyermekkor sajátosságaira, mint-hogy a gyermeket a magunk értelmi színvonalára emeljük. Olvasástanításunk pedig csak akkor lehet a gyermek természetének megfelelő, ha ez az emberiség fejlődéstörténetével megegyezik.

Az első emberek beszéde előbb csak az érzelmek oly önkénytelen hangjaiból állhatott, milyeneket örömünk s fájdalmaink közben akarunk ellen is szoktunk kiejteni. De később az állatok hangja, vagy a tárgyak mozgása következtében keletkező hangokat utánzó gatták s ezen utánzott hangokkal az illető tárgyakat vagy állatokat meg is jelölték. Így nevezték el az emberek a dongót, mivel dong; a csengettyűt, mivel cseng; a fecskét, mivel fecseg. Ilyen eredet látszik a legtöbb hangutánzó szónál, milyenek: dörög, durran, csattan, koppan, recscesen, zörög, pereg, zuhog stb.

Nagyon természetes tehát, ha az emberi beszédnek alkotórészeit, a hangokat nem mesterkélten a szókból választjuk ki, hanem azokat hangutánzás útján fogatjuk fel és úgy alakítunk belőlük értelmes szókat, mint a hogyan azon szók a beszéd eredetével keletkeztek.

A hangok tiszta kiejtésének, valamint azok összefoglalásának, meg szétbontásának gyakorlati keresztülvitelére leghelyesebb útmutatóul szolgál a francia Grosselin módszere.

Ő épen úgy, mint nálunk Indali Péter, a mássalhangzók tiszta kiejtését úgy eszközölte, hogy egyes állati vagy a természeti

erők és tüneményekkel kapcsolatosan keletkező hangokat utánoztat, minők pl. a kigyó sziszegése, a tehén bögése vagy a szél zúgása, az óra ketyegése stb.

Ezenkívül minden egyes hangot olyan kézmozdulattal köt össze, mely azzal bizonyos eszmekepcsolatban áll s mely mozdulat rögtön a rávonatkozó hangra emlékeztet. Pl. az n hangoztatásakor a dongó hangját utánozzuk. Ezt a dongást mindig olyan mozdulattal kísérjük, mely a dongónak fülünk körül ide-oda való repülését jelképezi. Ha tehát az n hangját akarom a gyermekekkel hangoztatni, csak a szokott mozdulatot jelzem s ez azonnal emlékezetükbe idézi a kívánt hangot.

Rendkívül nagy mértékben támogatják e jelek az emlékezetet. Ha a hang kimondása csak egy pillanatig késnék, eszmetársítás újtán a mozdulat rögtön segítségre siet, mert itt a hallás és látás emlékezetéhez a cselekvés emlékezete is hozzájárul.

Olyanok ezen phonomimikai gyakorlatok, mint egy kis testgyakorlat s az utánzás ellenállhatatlan ösztöne, a játékkedv vonzza a gyermeket, hogy abban társaival együtt részt vegyen. Legfőbb értéke és elvitathatatlan paedagógiai becse pedig abban rejlik, hogy nemcsak kizárólag az értelmet foglalkoztatja, de a gyermeknek minden érzékét, minden irányú cselekvőképességét igénybe veszi s ezért figyelmük nem lankad, a munka sem fáradságot, sem elviselhetetlen unalmat nem okoz, hanem csakis élvezetet szerez.

Annyira könnyűek és természetesek e gyakorlatok, hogy nemcsak a 6 éves, de még a 3 éves gyermek agyát sem terhelnék meg.

Mindamellet e jelek, melyek a hangokat kísérték, nem csupán arra valók, hogy az előadást élénkítsék, vagy a hangot emlékezetbe idézzék, mert ennél még sokkal fontosabb feladatuk is van. Azok teszik lehetővé a hangok összerakását oly módon, mely a hangoztató módszer eszméjének teljesen megfelel. Lehetővé teszi azt, a mit eddig semmiképen érvényre emelni nem tudtunk: az előgyakorlatok folyamán a hangok összetételét, s mire egyikünk-másikunk hosszas gyakorlat után ösztönszerűleg rájött, de a mi-nek kifejezést adni, mit másra átruházni nem tudtunk: a helyes olvasástanítás titkát megfejtik előttünk.

Azon szótagok összefoglalására u. i., melyekben a magánhangzó előzi meg a mássalhangzót, nálunk is előfordul még itt-ott

utasítás, hogy t. i. vontatva olvastassuk egyiket a másik után. De azokra nézve, melyekben a mássalhangzó mint előhang szerepel, tankönyv-irodalmunkban elfogadható nézetet sehol sem találunk. Ezek közül a legeredetibb s legnaivabb a Gönczyé, a ki a következő tanácscsal szolgál: „Találtassa ki a tanító a gyermekekkel, miként kell két betűt egymásután hangoztatni.“

Még Gyertyánffy sem mer a dolog megfejtéséhez fogni s habár így szól: „A tárgyilagos eredmény kellő méltánylása végett ne feledjük, hogy épen ez az összerakása az egyes hangoknak szavakká nyújtja a gyermeknek a legtöbb nehézséget az olvasásnál. Nem lehet eléggé ajánlanunk e gyakorlatokat a tanítók figyelmébe.“ — S mégis, mikor a gyakorlati feldolgozásról van szó, csak az előbb alkalmazott eljárásra utal, t. i. melyet a fentebb említett szótagoknál bemutatott, s mely ebben az esetben sehogysen érvényesíthető.

Grosselin methodusa szerint, hogy a gyermekek a vontatott olvasáshoz hozzá ne szokjanak, az előgyakorlatokat éppen olyan szótagok összetételén kezdjük, melyekben a mássalhangzó előzi meg a magánhangzót. Ő megtanít bennünket arra, hogy a hangoztatás elméletét nem szabad az oktatásnál szószerinti értelemben vennünk, hogy t. i. hangoztassuk a betűket megszakítás nélkül egymás után, a mint következnek. Az ő rendszeres gyakorlatai nyomán hozzá kell szoktatnunk a gyermeket, hogy az első jelre, mely rendszerint egy mássalhangzót képvisel, ne mondja ki a hangot, csak a beszéd szervét igyekezzék olyan alkalmas helyzetbe hozni, vagyis előkészíteni, hogy az utána következő jelre, mely valamely magánhangzónak felel meg, mindkettőt szótaggá válva kiejthesse.

Vegyük pl. e szót: só. Itt a tanítónak nem kell megneveznie az összefoglalandó hangokat, csak jelzi előbb azon mozdulatot, mely a gyermekeket az s hangjára emlékezteti. A gyermekek utánózzák a mozdulatot, de nem mondják ki az s hangját, hanem előkészítik a kimondásra a szájukat s csak mikor a tanító a második mozdulattal az ó jelét mutatja, mondják ki ügyesen a kettőt együtt szótaggá foglalva.

A két mozdulat természetesen észrevehető megszakítás nélkül követi egymást, mindazáltal úgy, hogy egyik a másiktól jól megkülönböztethető legyen.

Gyertyánffyól tanultam nemcsak azt, hogy érzékelhető jelhez kell kötni a hangot, mert ő is e célra az ujjait használja, de azt is, hogy a hang összekötését az a kis mozdulat, melyet a két ujjam között véghez viszek, a hangok összevonását elősegíti. Ugyanezt cselekszem én a Grosselin módszerével, csak hogy itt a jel érzékelhetőbb és egyszersmind emlékeztető is, a mozdulat pedig erőteljesebb és fogatosabb, mert nem csupán magam végzem, hanem magukkal a gyermekekkel is végeztetem.

Az a fáradság, mely a hangok összekapcsolása alkalmával a külső jelzésnél mutatkozik, csak látszólagos. Az csak halvány symboluma annak a nehéz küzdelemnek, mely ilyenkor az agyban lefoly. Valamint a színész nem tudná a hatalmasabb emberi érzések és indulatok festéséhez illő hangot oly jól és biztosan eltalálni, ha azoknak megfelelő taglejtéseket nem alkalmaz, úgy itt is határozottan észrevehető, hogy az egymást követő két mozdulat az összevonást elősegíti s ezáltal az agy működését mintegy megkönnyíti.

Ezzel tehát az olvasástanítás legnagyobb nehézségének, a synthetikai hangoztatásnak rejtélye, melynek megoldási módját eddig, bátran merem állítani, mi még nem ismertük, meg van fejtve.

5. A betűismertetés.

A hangok összefoglalásán kívül az olvasástanításnak van még egy másik, valamivel csekélyebb jelentőségű nehézsége, a betűtanítás.

Itt már szabadon választhattam volna a között, hogy a nálunk szokásban levő irvaolvasásnak keresztelt módszert alkalmazam folytatólagosan, vagy az Elemy Sándor javaslatát, ki a nyomtatott betűkön kezdi az ismertetést. Hogy az olvasást az írástól elkülönítve, függetlenül tanítsuk, abban az én véleményem is az Elemyével megegyezik, de már a betűtanítás módjára nézeteink eltérnek egymástól.

A betűtanítást az irvaolvasás hívei úgy eszközlik, hogy addig iratják pl. r... jobbra dülve fel, kereken le, benne félig fel, felénél kitérni a felső vonalig, benne kissé vissza, kifelé hajtva el, a míg a gyermek megtanulja, hogy ennek az alaknak, melyet leírt, a hangja r...

Azok, kik az olvasást az írástól elválasztva külön tanítják, kifüggesztik az olvasótablát, s addig mutatják az r alakját s mondatják a hangját magára és különböző összetételeiben, míg az a gyermek emlékezetében megszilárdul.

Én, nézetem szerint, az egyik módot sem tartom helyesnek, mert az oktatásban mindig különbséget kell tennünk a felfogás és begyakorlás között.

Az bizonyos, hogy mindkét lelki működésnek igen nagy szerep jut az oktatásban, de az is igaz, hogy a legtöbb hibát e kettőnek felcserélésével vagy egyoldalú alkalmazásával követik el.

Ha az oktatás későbbi fokán minden tantárgynál tiszteletben tartjuk azon lélektani igazságot, hogy csak az érzékeltetés útján szerzett ismeretek bírnak maradandó értékkel, s csak, miután a lélek saját értelmi erejével valamely dolog felfogásához jutott, azután következhetik a begyakorlás, mely a szerzett ismereteket maradandóvá teszi, miért helyeselnők épen itt a kezdet kezdetén azt a lélekölő rendszert, mely a lélek felfogó képességét mellőzve, az ismertetést begyakorlás útján eszközli.

Itt is épen úgy, mint a hangoztatásnál, az emberi nem művelődéstörténetét, illetve az írás fejlődéstörténetét vehetjük alapul.

Egy régi magyar abc szerzője, kinek nevét, minthogy a könyv címlapja hiányzik, itt meg nem nevezhetem, az írás eredetére vonatkozó nézeteit így írja le: „Midőn az emberek meglátták a fák, állatok és más tárgyak árnyékát, könnyen rájöhettek arra, hogy hasonló képeket rajzoljanak s így feltalálták a festészetet. A festett képeken viszont észrevehették, hogy azok néha különböző gondolatokat költenek fel, pl. egy temetés képe eszünkbe juttatja, hogy szülőinket, kedveseinket elveszthetjük, s árvák, gyámoltalanok maradhatunk. Így jöttek arra, hogy gondolataikat is pl. egy jó tanácsot, intést s üzenetet is próbáljanak meg lefesteni. E végre előbb bizonyos képeket használtak, pl. egy szem jelentett vigyázatot, gondviselést; egy páva farka: a szépség mulandóságát; egy farkát harapó kigyó: a végtelen időt; egy széken ülő ember levágott kezekkel s földre süttöt szemekkel jelentette az igazságos bírót, ki személyre való tekintet nélkül mondja ki ítéletét s ajándékot nem fogadhat el.

Ilyen képekkel folyt kezdetben az írás. De nem is értették azt mások, csak a főbb papok, kikről az ily írásra használt képe-

ket szentírásnak, görög szóval hieroglipháknak nevezték. Később, mint állítják, Pheniciában feltalálták a mai írást, de hangjegyűl oly tárgyak képeit használták, melyek azon hangon kezdődtek. Pl. az A hangot rajzolták egy ökörfő alakjával, mivel az ő nyelvükben az ökör neve Aleph A-n kezdődött, s nevezték is az A-t Alephnek. A B-t rajzolták egy ház, az ő nyelvükön Bet alakjával. A G-t rajzolták a teve — Gimmel — görbe nyakának az alakjával s nevezték is a G-t Gimmelnek. Így az írás akkor is hasonlított egy keveset a képekkeli íráshoz, de már ma alig lehet észrevenni, hogy az A ökörfőhöz, a B házhoz és a G tevenyakhöz hasonlítana.

A gyakorlati tapasztalat bizonyítja, hogy ez az emberiség gyermekkorában keletkezett írásmód, a haladás előnyeit felhasználva s a jelen viszonyokhoz alkalmazva, a gyermek figyelmét a legnagyobb mértékben lebilincseli, érdeklődését felébreszti, szóval az ő természetének s értelmi erejének egészen megfelel.

A gyermek u. i. nem mindent lát, a mit néz, csak azt látja meg, amit szeret. Bármiféle tárgy akadjon a kezébe, csak akkor kezd iránta valóban érdeklődni, ha azt az ő alkotó képzelete egészen más rendeltetésű tárgygyá tudja módosítani. Ha egy karikát talál, vagy az ujjára húzza, vagy a szeméhez illeszti s akkor már tetszik neki, mert vagy gyűrű, vagy szemüveg lett belőle; egy darab fácska csak akkor okoz neki gyönyört, ha az oldalára kardnak kötheti, vagy valamely más ismert eszközt helyettesíthet vele.

Ő a mostani tanításmód mellett a betűkben csak kúszált vonalakot lát, melyeknek megismerése és egymástól való megkülönböztetése benne tudásvágyat nem ébreszt s szellemét munkásságra nem serkenti, s a mely működés még felnőtt emberek között is csak egyes kimívelt eszű tudósoknak okozhat lelki gyönyört, a gyermeket ellenben kimondhatatlan unalommal tölti el; ennélfogva ez a munka, mivel valóban nehéz és fárasztó munka alakjában történik, számára csak kényszermunka marad.

Hogy a gyermeket a látásra képessé tegyük, magát a látott tárgyat kell megkedveltetnünk, a mit csak olyan hasonlatok útján érhetünk el, melyeket mostani betűalakjaink és bizonyos, a gyermek által kedvelt tárgyalakok közötti összefüggés nyomán alkalmazhatunk.

Sok olyan gyermek van, kinek 100 meg 100-szor elmondhatom az r betűre mutatva, hogy annak a neve r, s a 101 ikszer nem tudja megmondani. Biztatom, bátorítom, kérem, könyörgök,

fenyegetem, rákiáltok, még meg is büntetem — és még sem tudja; míg, ha egyetlen egyszer mondom neki: „Nézd, itt van egy álló vonal, s hozzá van illesztve egy kis pont, mely úgy néz ki, mint a kis kutyának a füle. Hogy is tesz csak a kis kutya, mikor haragszik? rrr . . . No lám, mi ennek a neve tehát? — rrr . . .

Bármilyen tréfásnak tűnjék is fel, de az így szerzett ismeret egyszersmindenkorra megmarad. Megmarad azért, mert a hasonlat megkedvelteti a gyermekkel magát az alakot és egyúttal támogatja az emlékezetet, a hang kimondásánál.

E két oktatás közötti különbség olyan, mint a magoltató és szemléltető tanítás között. Mily sokszor kell elmondania a magolva tanuló gyermeknek, pl. a természettannak azon szabályát, hogy a hideg összehúzza, a meleg pedig kiterjeszti a test részecskéit, a míg azt szórul-szóra el is tudja mondani, anélkül azonban, hogy a dolog lényegével tisztában lenne, míg, ha egyetlen kísérlet után látja, hogy az előtte megmelegített fémgolyót nem tudjuk keresztül húzni azon karikán, melyen hideg állapotában könnyen kifért, a mellett, hogy soha el nem múló tapasztalatot, ismeretet szerzett, ezen gondolatot minden további tanulás nélkül is saját szavaival kifejezheti. Hogy pedig az emlékezetnek még a későbbi korban is szüksége van a támogatásra, azt más tantárgyak oktatásánál is tapasztaljuk. Milyen fárasztó volna pl. a földrajz tanulása, ha az egyes helynevekhez emlékeztetőül valamely hozzákötött természeti sajátságot vagy történelmi eseményt nem kapcsolhatnánk.

A betűtanításhoz a mintát már nem az eredeti francia munkából vettem. Ők kiteszik a képekkel illusztrált fali-olvasóablákra s a betű melletti kép, mely a betű hangjának megfelelő jelt ábrázolja, van hivatva arra, hogy emlékezetükbe vesse a betűalakot.

Minthogy én kezdetleges eszközeimen a betűkhöz ilyen képet nem alkalmazhattam, kénytelen voltam más eljárásról, más módokról gondoskodni. Jól mondják, hogy a szükség sok esetben jó tanácsadó, mert nekem is így támadt az az ötletem, hogy a jelet ne csak a hanggal, de a betű alakjával is oly szoros összeköttetésbe hozzam, hogy egyik a másiknak felismerésére vezessen. A tapasztalat bebizonyította, hogy a hol sikerült a jel és betűalak között ilyen viszonyt létrehoznom, ott a felfogatásnál igen meglepő eredményt lehet elérni.

Ennek tulajdoníthatom, hogy hat hét lefolyása alatt, vagyis

a szünidőket leszámítva, okt. végén növendékeim a kétjegyű más-salhangzók kivételével valamennyi betűt bárhol s bármilyen nagyságban felismerik, sőt még akkor is, ha nem látják, emlékezetből elmondják azok jellemző sajátságait.

Ezen mesésnek látszó állításom bizonyítására álljanak itt a következő példák:

A t jelének ismertetése így történik:

Ha van a tanteremben falióra, elhallgattatjuk a gyermekeket, hogy figyeljék meg a ketyegését, ha nincs, emlékeztetjük őket a faliórák vagy zsebórák ketyegésére, különösen az ingaórákra, melyeknek lengéseit a kezük fejét jobbra-balra rythmikus mozgásba hozva, utánozzák, miközben a tttt... hangot hangoztatják.

A betűismertetéskor azt mondom, ha van egy álló vonal, melynek a teteje hegyes s keresztül van húzva, épen olyan, mint az óra mutatója, hogy is tesz csak az óra? ttt...

Az f jelmagyarázata: Nincs olyan gyermek, a kinek ne lett volna kis macskája. Nem figyelte meg valaki közületek, mit tesz a kis macska, ha véletlenül egy idegen kutya jön a házhoz. Megijed tőle ugyebár? A hátát meggörbíti, a szőrét felborzolja, a kutya felé kap velük s ilyenformán tesz fff... Ti is mutassátok a kezeitekkel, hogyan tesz a felbosszantott macska. (Kezükkel utánozzák a macska mozdulatát.)

A betűismertetés: (féloldalt állok s épen úgy görbitem a kezemet, mint a hogyan az f görbül s mondom). Nézzetek csak ide gyermekek, a melyik betű így görbül, mint a macskának a karma s keresztül van húzva, azt úgy híjják fff...

A v jelmagyarázata: Láttátok ti a gőzöst? A ki közületek már utazott is rajta, észrevehette, hogy tesz a gőzös, mielőtt megindul? Az ilyenformán tesz vvv... Hallgassuk csak, hogy indul a vonat? Mikor tehát a mutató-újjunkat a fülünkhez tartjuk, azt akarjuk meghallgatni, miként indul a vonat.

A betűismertetés: A melyik betű alul hegyes, felül kétágú, olyanszerű, mint a gőzösnek a kéménye, a hol a füst kimegy, hogy is tesz csak a gőzös? Tehát azt úgy híjják vvv...

Az r jelmagyarázata: Volt nekem egy kis kutyám, ha az ölembe vettem s valaki meghúzta a ruhámat, szörnyen haragudott s így tett rrr... De hogy eszünkbe jusson, miért tesz a kis kutya így, mikor hangoztatjuk, húzogassuk mi is a ruháinkat. (A gyer-

mek a mellén a ruháját könnyedén megrángatja, mintha a kutyát akarná haragra ingerelni.)

A betűmagyarázat: Ha van egy álló vonal s felül hozzá van kapcsolva egy pont, mely úgy néz ki, mint a kis kutyának a füle, azt úgy híjják . . . hogy is tesz csak a kis kutya? — igen rrr . . .

A d jelmagyarázata: Tudjátok-e mit tesznek a katonák, hogy ügyesen és egyszerre lépjenek? Dobolnak ugy-e? S miként dobolnak a katonák? (A gyermekek a ddd-t hangoztatva, a dobos kézmozdulatát utánozzák.)

A betűmagyarázat: Ha van egy álló vonal s elöl van a kari. kája, mint a dobosnak a dobja, úgy híjják ddd . . . Tudjátok miért? Mert a katona is elöl tartja a dobát, különben nem tudna dobolni.

A hol nem lehet a jelet a betű alakjával is összeköttetésbe hozni, ott valamely hasonlatot alkalmazunk, pl. A melyik betű felül olyan, mint a libának a nyaka s alul, mint a libának a begye s van rajta egy vonás, azt úgy híjják á.

A melyik betű olyan, mint a kígyó, a neve sss . . .

Hogy mennyire megfelelnek e hasonlatok a gyermekek izlésének, mutatja azon körülmény, hogy a mely betűnél én nem tudtam megfelelő hasonlatokat találni, kerestek ők maguk. Így pl. az o-t csak röviden így jellemeztem: „A melyik betű egészen kerek, azt úgy híjják ó.” Az egyik kis lány a feleletet így módosította: „A melyik betű olyan kerek, mint a hordó, az ó.”

A hol ez a hasonlat sem lehetséges, ott arra törekszünk, hogy az emlékezet legalább a hangképzetre támaszkodjék, pl. A melyik betű ilyen girbe-görbe, azt úgy híjják ggg . . .

S így alig marad egy-két oly betű, melynél egyik könnyítést sem alkalmazhatnók, s nagyon is feltűnő a nehézség, mely ezeknek az ismertetésénél mutatkozik.

Azért mondatom el szóval is ezen egyszerű betűmagyarázatokat, mert a szó szabályozza a gondolatot, tisztázza a látást, a beszélő képességet fejleszti, az értelmet élesíti.

Hogy aztán a gyermek a t betűben óramutatót, az f-ben macskakarmot, az s-ben kígyót, a v-ben kéményt, az r-ben kutya-fület, a d-ben dobost, az á-ban libát lát, azon legkevésbé sem kell megbotránkozni. Ő épen úgy látja ezeket, mint a hogy egy darab fa helyettesítheti neki a kardot, egy cserép a tányért, a homok a lisztet, a sár a tésztát, a pálcza a lovat, a szék a kocsit stb. Fel-

nőtt emberek nevetségesnek tarthatják ezt, de a gyermek nem, sőt fájna, ha valaki e miatt őt kinevetné, kigúnyolná.

6. Az írás tanításáról.

Az olvasás és írás elválasztásának kérdése tanító-testületeinkben több ízben adott vitatkozásra alkalmat, mely vitatkozások eredménye néhány igen értékes munka lett.

Mint e nemben igen kiváló becsű műre, hivatkozom Elemy Sándornak „Az írvaolvasás tanmódszere kritikai világításban” czimű munkájára.

Ő a vitatkozások folyamán elhangzott véleményeket összegyűjtötte, egymással szembe állította, hogy így a saját álláspontját megvédhesse. Ez a munka lehetővé teszi, hogy minden nagyobb fáradság nélkül mindkét félnek lényegesebb érveit itt elősoroljam.

Az írvaolvasás hívei állításaik igazságát következő okokkal támogatják:

1. Ne válaszszuk el az olvasást az írástól, mert a ki írni tanul, ezzel együtt olvasni is tanul, míg ellenben a ki előbb csak olvasni tanul, annak az írás megtanulására még egyszer annyi időt kell fordítania.

2. Írva könnyebben megismeri a gyermek a betű alakját, mert minél többször megcsinálja s leírja ugyanazon betűt, annál szilárdabb lesz elméjében annak úgy alak, valamint hangképzete, mert így nemcsak hallóérzékét, de a látóérzékét is foglalkoztatja. Támaszkodva Simon Antal piáristának, az írvaolvasás magyar feltalálójának szavaira, mely szerint: „Egyik főhiba a gyermekeknek olvasásra való tanításában, hogy mindaddig a gyermekek elméje a betűknek pusztá nevével kinoztatik a nélkül, hogy ugyanazon tanítandó betűket egyszersmind rajzolni is tanulnák, holott az emberi elme olyan tulajdonságokkal van felruházva, hogy azt sokkal előbb megtanúlja, a melynél több érzékenységek foglalatoskodnak.”

3. A merő olvasástanítás nem természetszerű, mert készen adja azt, a mit a gyermekkel magával megalkottathatunk — a betűt.

4. Nem szabad az olvasást az írástól elkülönítve tanítani, mert az visszaesés lenne.

Elemy és azok, kik az elválasztás mellett küzdenek, ezekre következő ellenvetésekkel felelnek:

1. Írvaolvasás nincs, nem is létezik. Az írás és olvasás mindkettő különböző dolog és különböző ügyességet követel. A ki ír, nem mindig olvassa el a mit ír s így az olvasásban kellő jártasságot nem szerezhethet.

2. Minthogy a nyomtatott betűk alakja sokkal egyszerűbb és jellegzetesebb, mint az írottaké, tehát célszerűbb, ha a tanítást a nyomtatott betűkön kezdjük s ha azokat külön s különböző szavakban többször szemléltetjük s egyidejűleg hangoztatjuk, könnyebben bevésődik a gyermek emlékezetébe, mintha a mellett még egy nehézségnek, a leírásnak legyőzésére is külön munkásságot kell kifejtenie.

3. A 3 ik pontban foglalt vádra a következő szavakkal felel Elemy: „A ki a szóhangok jegyeit, a betűket feltalálta, annak igaz, hogy előbb szét kellett bontania a szavakat hangokra, mert csak így észlelhette, hogy egy és ugyanazon hang több szóban is előfordúlhat és csak így fedezhette fel, hány egymástól különböző hang van nyelvében. De nem szabad felednünk, hogy ez nem volt, nem lehetett gyermek, hanem rendkívül éles elméjű, zseniális és mélyen gondolkozó felnőtt embernek kellett lennie. A 6—7 éves gyenge kis gyermekeket ugyanilyen nehéz szellemi munkára rákényszeríteni és velük ily módon a hangokat újra felfedeztetni, épen olyan menthetetlen, mert szükségtelen értelmi anticipáció, mint a milyen menthetetlen, mert lehetetlenséget követelő fizikai anticipáció lenne az, ha azt kívánnók tőlük, hogy ugyanazt a nehéz, fárasztó testi munkát végezzék, melyre csak erőteljes, felnőtt emberek képesek.”

4. Ha nem minden jó, a mi új, de nem is mindig rossz, a mi régi. Az írvaolvasásban elért eddigi eredmény nem annak tulajdonítható, hogy az olvasás tanítását az írással összekapcsoltuk, hanem az ezzel egyidejűleg elterjedt hangoztató módszernek. Ezen egyesítés nélkül a tisztán hangoztató módszerrel még több eredményt lehetett volna felmutatni. Ha tehát letévedtünk az egyenes útról, jobb visszatérni, mint ide-oda botorkálni.

Ezen szembeállított érveket megfontolva, igazat adhatunk Elemynek abban, hogy nem szabad az írást az olvasástanítással olyan szoros összeköttetésbe hozni, hogy egyik a másikat a haladásban akadályozza.

Az írvaolvasás olyan értelemben, mint ma használjuk, lenyü-

gözi, békóba veri az ember szellemét, a mennyiben a kéz ügyességétől teszi függővé az ész működését. A kinek a keze a betűk leírásában nem eléggé ügyes, az olvasásban sem haladhat s megtörténik, hogy csupán ezért elmarad és kénytelen az osztályt ismételni.

De nem helyeselhetjük, hogy ez az elválasztás másik túlságba csapjon át és oly módon különítsük el a két tárgyat egymástól, hogy az írás csak a II-ik osztály tananyagát képezze. Épen így nem helyeselhetem azok véleményét sem, kik az olvasás tanításán azáltal akarnak könnyíteni, hogy az általános tankötelezettség ne a 6, hanem a 8—9-ik életévben kezdődjék, mert ezen módszerrel sem az írás, sem az olvasástanítás az 5—6 éves gyermekek értelmét meg nem terheli.

Tartsuk meg az írvaolvasást teljes épségében. Végezzük el kényelmesen, erőltetés és siettetés nélkül 6 hét alatt a hangoztatási gyakorlatokkal párhuzamosan a kitűzött rajzoló és írási kézügyesítő gyakorlatokat s azután írással is járuljunk a szerzett ismeretek megszilárdításához. Mert ez az írvaolvasás tulajdonképeni célja, lényege. Ne használjuk az írást, mint eddig, ismeretszerzésre, hanem csakis a szerzett ismeretek állandósítására.

A miért mi hangoztatási gyakorlatainkat nem elemző hangoztatással kezdjük, azért körülbelül az oktatás negyedik hetében, mikor a gyermek összerakás útján már arra a tudatra ébredt, hogy a hangokból értelmes szók alakíthatók, viszont bemutatjuk, hogy a szókat is ép úgy fel lehet alkotó elemeikre, hangokra bontanunk. Itt is a jelek segítségével keresi ki a gyermek a szóban levő hangokat, a mi a szétbontásnál sokkal biztosabb vezérfonal, mert úgy szólva az érzékekkel felfoghatóvá, megszámlálhatóvá teszi a hangok mennyiségét; s nem kénytelen a gyermek a hangokat a szókból utóhangokkal helytelenül kipattogtatni.

Az írásbeli előgyakorlatok az egyedüli, a melyet nézetem szerint eddig is teljesen jól végeztünk, mondhatnám tökéletesítettünk. Éppen az itt elért eredmény vezetett egyeseket arra a gondolatra, hogy ennek alapos tanításával minden irányú kötelességünknek eleget tettünk.

Itt, hogy az óvó és iskola közötti nagy űrt betöltsem s egyiket a másikhoz közelebb hozzam, szintén némi csekély változtatást eszközöltem. E változtatás pedig abban áll, hogy növendé-

keimnek szemmértékét s az arányosság és szabályosság iránti érzéket fejleszszem, mielőtt a tulajdonképeni rajzgyakorlatokra térnék, a Fröbel-féle fácskákkal a lerajzolandó alakokat kirakatom.

Különben a rajzolást tárgyalakokon kezdjük s azokból veszszük az írásbeli gyakorlatokhoz szükséges készleteket.

Az írott betű ismertetése úgy történik, hogy az egyszerűbb nyomtatott betűből néhány vonás hozzáadásával vagy törlésével le származtatjuk a gyermek szeme előtt az összetettebb írott alakot. Így a leírás is több kedvvel és nagyobb biztossággal történik, mert az utánózkodó jól ismert betűalak képe tisztábban áll a gyermek lelki szemei előtt, mintha csak a vezényszavak irányát követve, öntudatlanul, előtte még bizonytalan alakok gépies előállítására szorítjuk.

A szokott vezényszavakat szintén használom, de csak addig, a míg a gyermek a betűt helyesen le tudja írni.

Jól végzett írási előgyakorlatok után 6 hét múlva egyik kis betűnek a leírása sem okoz nehézséget s egyenlően osztva fel az időt írás és olvasás között, esztendő végén az írásban is az eddiginél több eredményt mutathatnak fel. Legkevesebbé sem jövőnk ellentmondásba az irvaolvasás alapeszméjével, mert irvaolvasás lesz az hat héten túl, még pedig igazi irvaolvasás, a mennyiben a mit a gyermek most már leír, azt valóban olvasni is tudja.

Nekem nincs szükségem olyan gyorsított írásbeli előgyakorlatokra, mint a minő az eddigi irvaolvasás tanításához kívántatott. a hol a betű megismerésének feltétele az írás gyakorlásától függ. Azért kevesebb időtartam alatt is elérem az írásban is a kitűzött czélt, mert hiszen jól tudjuk, hogy kellő előkészítés után a betűk leírása nem okoz nagy nehézséget, megismerésük szintén nem, mert az eddigi szokástól eltérőleg az egyszerűbb nyomtatott alakból származtatom le az összetettebb írott alakot s végül, a ki helyesen tud olvasni, az a szók leírásában is kevesebb hibát követ el a betűk kihagyása által.

Már most, ha tekintetbe vesszük, hogy a népiskola egyetlen osztályában sem esik annyi idő írásbeli gyakorlatokra, mint az első osztályban az irvaolvasás tanítása miatt s ezzel szembe állítjuk a szakértő orvosok véleményét, mely szerint a sok írás káros hatást gyakorol a gyenge kis gyermekek testi fejlődésére, mert sok esetben mellfájás, csontgörbülés, vagy különböző szembeteg-

ségek okozója lehet, úgy feltétlenül el kell ismernünk, hogy ezen módszernek, melynél fogva az írás-órák számát a siker kockáztatása nélkül tetemesen csökkenthetjük, a mai írva-olvasás felett egészségügyi tekintetektől is kiváló előnye van.

7. Abc-inkről.

Régmúlt idők emlékei, néhány lomtárból kikerült avúlt abc akadt a kezembe; s midőn kegyelettel forgatom az elsárgult lapokat, nem tudom, csodálkozom-e, hogy azon idők emberei nem tudták, nem akarták megérteni a kornak haladásra intő szózatát.

Nem tudom, megbotránkozzunk-e azon, ha még ma is tisztos öszfejú emberek, hallva a mi fennen hirdetett elveinket, sikereinket, összenéznek, elmosolyodnak s így szólnak egymás között: „Barátom, bennünket nem így tanítottak olvasni, de azért hála Istennek, mégis jól megtanúltuk, használni tudtuk s ember lett belőlünk!”

Valóban, ha meggondoljuk, mily óriási volt a változás, mely nem is fokonsint következett, hanem egyszerre lerombolt a régi tantételekből mindent, jót, rosszat egyaránt, hogy azoknak még nyoma se maradjon s helyettük újakat teremtett, legkevésbé sem csodálkozhatunk, ha ellentállásra talált, ha nem lehetett egykönnyen lemondani arról, mihez a szokás hatalma csatolt, ha nem lehetett elvet, meggyőződést cserélni, ha nem akarták elhagyni a biztosat egy bizonytalanért, mely többet ígért, de a melynek gyakorlati kivitele még ma, oly sok évi kísérletezés után is előre kiszámíthatatlan akadályokba ütközik.

Ehhez egészen új nemzedéket kellett nevelni, mely a régi rendszernek nagy hibáit, de előnyeit se ismerje s így az újítások keresztülvitelére alkalmassá váljék.

Így nyert egészen új alakot az olvasástanítás egyik legfontosabb eszköze, a kézikönyv is. Mert mi az abc? . . . A mi a festőnek az ecset, a szobrásznak a véső, a földművesnek az eke, a kézművesnek a szerszám: az a tanítónak a könyv. Eszköz csupán, mely egymagában nem teszi a mestert. Igaz ugyan, hogy minél tökéletesebbek az eszközök, annyival könnyebb a munka, de szakavatottság, tudás, jó izlés és bizonyos fokú gyakorlottság nélkül a legtökéletesebb eszközökkel sem lehet szépet és jót alkotni, vagy

valamely alkotást ügyesen végrehajtani. Hallottam már művészt, ki teljesen értéktelen fűzfa tilinkóból szebb nótákat csalt ki, mint más a legdrágább fuvolából.

A legrosszabbnak tartott abc-ből, sőt a nélkül is a szemétre szánt papírrongyokról könnyebben lehet megtanítani a gyermeket az olvasás mesterségére, mint a legszebb metszésű betűkkel nyomtatott s legdíszesebben kiállított kézikönyvből, ha oktatásunkban a gyermek természetének s értelmi képességének megfelelő tanításmódot követünk.

Nálunk E. Indali Péter és Gönczy Pál voltak az úttörők, kik az olvasástanítás módszerét s ezzel együtt abc-inket az új eszmék hatása alatt reformálni kezdték.

Azon elvek, melyeket munkáikban alkalmazni s megvalósítani törekedtek, a következők:

1. A betűket nem kell neveik szerint megnevezni, hanem azoknak csak hangját szabad kiejteni.

2. Nem szabad az egy szótagba tartozó betűket még hangoztatva sem előbb kimondani és azután összefoglalni, hanem azokat szótaggá olvasztva, egyszerre ejtsük ki.

3. Mivel könnyebben bevésődik a gyermek emlékébe, a mivel több oldalról foglalkozik s a mit maga is elő tud állítani, azért előbb ismerje meg a gyermek a betű írott alakját s közvetlen utána a nyomtatottat.

4. Hogy az olvasás ne csupán gépies gyakorlat legyen, de maga is értelemfejlesztő eszközzé váljék, ne értelmetlen szótagok, hanem csakis határozott értelemmel bíró szók és mondatok szolgájanak olvasási gyakorlatokul.

5. Az eddigi synthetikus eljárás helyett az elemző lépjen előtérbe.

6. Indali Péter ezeken kívül a szemléltetést is igyekszik úgy a hang kimondásának könnyítésére hangutánzás útján, valamint az emlékezet támogatása céljából képekkel lehetőleg érvényesíteni.

7. Gönczy Pál Indalitól teljesen eltérőleg a betűknek olyan sorrendjét állapítja meg, a mint azok az írás könnyebbége szerint egymásból fejlődnek.

Kétségbevonhatatlanul kitűnik ezen elméleti tételekből, hogy a régi rendszer javítására irányulnak, hogy az ember szellemét bilincseitől megszabadítani törekszenek, de minden felfedezés, minden találmány, minden elméleti igazság csak akkor válhatik igazán köz-

kincscsé, ha azt az emberiség javára a gyakorlatban is érvényesíteni tudjuk.

Mit ért a betűk hangoztatásának elmélete, ha azokat a szók-
ból kiválasztva, nem neveik szerint neveztük ugyan, de utóhang
nélkül nem tudtuk kimondani.

Mit ért a hangok összefoglalása meg szétbontására vonatkozó
elméletük helyes volta, ha nem tudtuk módját ejteni annak, miként
kell a gyermeket rávezetni, hogy ezen működést saját erejéből s
az elméletnek teljesen megfelelő módon hajtsa végre.

Tökéletesen igaza volt Grasernek, meg Simon Antalnak, midőn
az olvasástanítás könnyítése céljából az írástanulást is, mint a
mely a szerzett ismeretek megszilárdítására igen alkalmas eszközül
szolgálhat, segítségül vették, de nem volt helyes, midőn az eddigi
szokástól teljesen eltérőleg a betűismertetést az összetettebb, tehát
nehezebben felismerhető írott betűalakon kezdték.

Nagyon helyesen lett megállapítva, miszerint nem elég, ha a
gyermek az olvasásban bizonyos fokú gépies ügyességre tesz szert,
hanem kezdettől fogva rá kell szoktatni, hogy a mit olvas, azt
értse is s az olvasottak tartalmán gondolkozni tudjon, tehát
csakis értelmes szók szolgálhatnak olvasási gyakorlatokul.

De tessék csak kérem egy ilyen olvasási gyakorlatot végig
hallgatni: im, mi, mi—mi, mív, ni mi—mi, rí, ír mi—mi? úri mív,
mi—mi ví—rí, mi—mi? Vagy ezen mondatokat: tini ürüt vitt inni,
e vén úr ere ver, e mű néni műve, e virító réten mór mén, e
rézmű imre műve, e czímer érczmű, emi nem úr, úré eme ürű, e
vén ürű mén, móré e mérő, ő nevel, e nő vél, im úri mív, e nő
rí, mili úr mellé mén.

Ez nem egyéb, mint az igazság eltorzítása, mint az idegennek
szolgai utánpótlása, mert bátran és elfogulatlanul állíthatom, hogy
akár arabusúl szóljunk a gyermekhez, akár ilyen magyar nyelven,
egyaránt nem fogja megérteni.

Hogy értené ő e szókat, mondatokat, hiszen a míg ő ott
kezdetben a hangok összefoglalásának nehézségeivel küzd, dehogy
tudja az egész mondat értelmét, lényegét gondolatban áttekinteni.
Nem mondatokra, csakis szókra, még pedig olyanokra van neki
kezdetben szüksége, melyeknek kimondásakor az ige azonnal tes-
tet őlt s mesterkélt magyarázatok nélkül ő kiáltja rá önkénytelenül
ni „túró“ jaj de jó! „rigó“ kis madár! „zene“ muzsika! stb.

A mi abc-inknek kezdő gyakorlatai látszólag igen nagy alapossággal vannak szerkesztve, de tényleg igen sok nehézség van bennük összehalmozva, melyeket mi rendesen a kezdet nehézségeinek szoktunk nevezni, de a melyek voltaképen czélszerűbb olvasási gyakorlatok s helyes módszer alkalmazásával teljesen elenyészthetők.

Miért ragaszkodunk mi olyan nagyon azon nézethez, hogy a mint a gyermek két betűt megismer, azonnal össze is tudja foglalni? Hiszen egy példa nem példa. A ki valamely nyelvtani vagy természettani igazság levonására akarná vezetni tanítványait, egy-két példából nem vonhat le szabályt. Épen így, egy-két betű ismertetésével nem tisztázódhatik a gyermek lelkében a hang képének fogalma annyira, hogy azonnal egy másik nehézségnek a szótag kimondásának legyőzésére is képes legyen, s hogy mielőtt beszédszerve az egynemű szótagok kimondásában kellő gyakorlottságot nyerne, a különböző szótagok váltakozásával minduntalan újabb-újabb nehézségek álljanak útjába.

E mellett azzal a pár betűvel oly kevés értelmes szót alkotunk, hogy idő előtt rá vagyunk utalva a két-három tagú s e mellett olyan elvont értelmű szók olvastatására, melyek egyáltalában nem illenek a gyermek fogalomkörébe s a melyek hosszas mesterkéltségre szorúlnak.

Továbbá, hogy olvasási gyakorlatainkat néhány betű keretében minél jobban kibővíthessük, a magyar nyelv szellemével meg nem egyező módon egy sereg főnévi igenevet illesztettünk közéjük, minők: enni, unni, inni, írni, ríni, vinni, venni stb., a mi a magyar gyermek fülének idegenszerűen hangzik, mert nálunk, tudvalevőleg az ige töje azonos az alanyi ragozás egyes szám 3-ik személyével s az igék, mint főnévi igenevek, nyelvünkben magukra nem igen szerepelnek. A mint a betűismeret köre bővül, az olvasás későbbi fokán, nem is találunk rá kézikönyveinkben példát sehol, tehát világos, hogy alkalmazásukat itt is csak a szükség idézte elő.

Hogy a németek ezen módszert a maguk számára létrehozták és fenntartották, még érthető, mert az ő nyelvükben igen kevés két betűből álló egytagú névszó fordul elő, kénytelenek tehát az olvasást, nehogy a gyakorlat az értelem rovására történjék, minél hamarabb a többtagú szók olvastatásán folytatni. De a mi nyelvünk, melyben sem a mássalhangzók torlódása, sem néma

betük kihagyása olvasási nehézségeket nem okoz, s mely az egytagú értelmes névszók sokaságával rendelkezik, igenis alkalmas arra, hogy más nemzetek szokásaitól eltérőleg az értelem szerinti olvasástanítást a tökéletességnek olyan fokára emeljük, a milyennel egy nemzet sem dicsekedhetik.

A mely dolgokban Indali és Gönczy eltérnek egymástól, abban valósággal Indalinak adhatunk igazat. Indali a gyermek természetes lelki szükségleteinek kívánt eleget tenni, midőn oktatásában a szemléltetésnek tért engedett, s igaza volt, midőn nem fogadta el a Gönczy által ajánlott sorrendet.

A betük sorrendjének megállapításánál a gyermek természetét kell figyelembe vennünk és olyan eljárást követnünk, melyre a lélektani tapasztalat tanít. Ujabb abc-inken mostani alakjuk és rendszerük mellett is meglátszik a törekvés, hogy ne azokat a betűket állítsák kezdetben a gyermek elé, a melyek vagy alúl, vagy felől összekapcsolt egyenes vonalokból állanak s egymástól épen hasonlóságuknál fogva nehezen megkülönböztethetők, milyen az i, u, n, m, ü, hanem veszik az i után az r-t vagy t-t.

Nézetük helyes, mert minél ellentétesebb alakokat állítunk a gyermekek elé, annál könnyebben tudják azokat egymástól megkülönböztetni, s minél kisebb az eltérés két tárgy között, annál nehezebben történik a megkülönböztetés.

Ha több olyan egyenes vonalat húzok a táblára, a melyeken csak csekély változás észlelhető, nehezen lehet a különbséget megjegyezni, míg ha egy egyenes vonal mellé egy köralakút helyezek, a különbség minden kétséget kizárólag szembeötlik.

Bizonyára nincs olyan tanító, ki a szinekről tanítva, a fejletlen érzékszervekkel bíró növendékeknek, hogy tanítása alapos legyen, előbb valamely színnek minden árnyalatát bemutatná, s azután térne át a hozzá leginkább hasonlóra, sőt ellenkezőleg igyekezni fog a legellentétesebb színeket állítani egymás mellé, hogy a közöttük levő különbség annál inkább észrevehető legyen.

Ezért nem tartottam meg én sem a Gönczy által elfogadott sorrendet és e felfogással nemcsak részben, de egészen szakítottam. Minthogy nálam a betűtanítás oly gyorsan és könnyen történik, hogy a kétjegyű mássalhangzók kivételével valamennyi betű ismeretetését a 6 heti előgyakorlat folyamán elvégzem, úgy tapasztaltam, hogy sokkal kevesebb fáradságba kerül a gyermeknek az össze-

tételeket kiolvasni, ha a különböző betűalakokkal már tisztában van, mert nem áll útjában annyi akadály, mintha az összetétel alkalmával még a betű felismerésével járó nehézségeket sem küzdötte le. Mikor az összetételre kerül a sor, nálunk már a betűket is ismeri s a mozdulatokkal a hangok összeolvasztására is képes s így sikerül nemcsak tanításunk menetében, de olvasási gyakorlataink megválasztásában és összeállításában is olyan helyes fokozatot teremtenünk, mely szerint sehol annyi nehézség össze nem torlódik, melyet a leggyengébb felfogású gyermek értelme is legyőzni képes ne volna, s mely szerint a gyermeket soha sem kell erejét meghaladó munkára kényszerítenünk.

Ezeket, a mi értelmes szókból alkotott és fokozatosan fejlődő gyakorlatainkat vinném át abc ink első lapjaira és akkor a megfelelő módszer és didaktikai elvek helyes alkalmazásával kézikönyveink is célszerűbb eszközzé válnának.

Tudom, hogy ezzel a visszaesés vádját vonom magamra, mert hisz ez a régi elfeledett módszereknél volt szokásban. De vajjon nem szabad-e a felett gondolkoznunk, hogy azon áramlat, mely újításaival a régiből mindent lerombolt és átalakított, nem semmisített-e meg bennük rossz tulajdonságaikkal együtt olyanokat is, a melyek jók lehettek.

Példa reá a Gyertyánffy-Kiss-Radó-féle abc, melynek szerzői szintén a régi magyar abc-k mintájára olvasási gyakorlatokul többé nem idegenszerű, mondvacsinált mondatokat, hanem a magyar nyelv- és észjárásnak megfelelő közmondásokat, versecskéket, mondókákat, népies szólásmódokat és népdal-töredékeket alkalmaznak.

Sajnos, hogy régi abc-ink csaknem teljesen elkallódtak s a birtokomban levőkből ezt ki nem mutathatom, de tanítástörténetünk írói bizonyítják, hogy azokban a syllabizálásra szánt értelmetlen szótagsorok után szintén ilyenfajta rövid közmondások következtek: „Féljed az Istent, cselekedj jót, senkitől se tarts! A restség minden gonoszságnak a kezdete. A ki vétken bánkodik, könnyen nyer engedelmet. A ki sokat beszél, vagy sokat tud, vagy sokat hazudik stb.”

Nem az a szándékom, hogy ezen összehasonlítások által szerzők érdemét kisebbitsem, mert ők valóban megbecsülhetetlen munkát végeztek, mikor oly sok és igazán értékes anyagot hordtak össze, miáltal kézikönyvüket e részben a magyar nép gondolkodásával összhangzásba tudták hozni.

Én csak azt szeretném elérni, hogy az ő javításaik mellett, melyeket a régi abc-ék mintájára tettek, ne tűnjék fel vakmerőségnek vagy visszaesésnek, ha az olvasástanítás módszerén kívül szintén ily módon, kézikönyveink szerkezetén is találok még némi változtatni valót.

8. Ellenvetések.

Minthogy évek óta foglalkozom már e kérdéssel, többször volt alkalmam különböző véleményeket és ellenvetéseket hallani. Hogy tehát azok ismétlésével igen tisztelt bírálóimat ne fárasztssam, bátor leszek néhányat, melyeket már ismerek, magam elősorolni.

Már Pape-Carpantier asszony, ki Grosselin phonomimikai gyakorlatait feldolgozta, vezérkönyvében 2 ellenvetésről tesz említést, a melyeket náluk e módszer ellen tettek.

Mivel e jelek a hangoknak és nem a betűknek felelnek meg, nagy aggodalomra adott okot, hogy nem válik-e majd náluk e módszer az ő helyesírásuk pontos elsajátításának hátrányára. A hangoztatási gyakorlatokat ők ugyanis épen olyan magyaros egyszerűséggel végzik, akárcsak mi. Az ó-nak, bárminő betűösszetételekből álljon is, a jele mindig ugyanaz. A mely betűt nem kell hangoztatni, annak megfelelő jelét sem mutatják. Ezt a szót pl. beaucoup, csupán a hangoknak megfelelő négy jellel hangoztatják, így: boku.

Nálunk ilyen nehézségek elő nem fordulnak, mert mi minden betűt lelkiismeretesen ki szoktunk mondani, tehát nemhogy e vádat fentartanók, de úgy tekinthetjük e módszert, mintha épen csak a mi számunkra találták volna ki.

A másik ellenvetést, mely gyerekesnek, nevetségesnek bélyegzi, előnyére használja fel a szellemes irónő, mert — ugymond — épen olyannak kell lennie, mivel a gyermekek számára van írva.

Én nem vagyok olyan kedvező helyzetben, hogy e kettővel a kérdések egész sorozatát kimeríthessem. Nálunk ezekhez a vádak egész tömege csatlakozik.

Van ennek a tanításnak egy olyan oldala, melylyel némely komoly ember megbarátkozni sehogy sem képes s ha egyben-másban talán igazat is adna nekem, egy, udvariassággal alig palástolható félig szánó, félig gúnyos mosoly mégis mindig ott lebeg az ajakán, s ez azért van, mert tanításomban a gyermekek játékkedvének s képzelő tehetségének is tért engedek.

En a jókedvű embereket nagyon szeretem, de az ilyen mosolygásokból még sem kérek. Sokszor gondolkoztam már rajta, miként lehetne azokat végkép eltüntetni, de érzem gyengeségemet s elhatároztam, hogy keresek valamely hatalmas pártfogót, ki tekintélyével támogatna, s szavaimnak erőt, súlyt kölcsönözhetne.

El is indultam, meg is találtam, csak úgy véletlenül a színházban.

Ugy vagyok én mindennel, mint az a kádár, kiben egy hatalmas tölgy megpillantása csupán azt a gondolatot kelti, hogy hány dongát lehetne belőle kifaragni; én is mindenben, a mi a szemem elé akad, első sorban azt keresem, a mi engemet mint tanítót vagy mint nőt érdekel.

De térjünk vissza az én jóságos pártfogómhoz, ki nem más, mint Madách, az „Ember tragédia“-jának halhatatlan írója.

Mikor Madách Ádámot az emberi nem multján átvezette, hatalmas képzelő ereje itt meg nem pihen, hanem elvisz abba a világba, melyet számunkra az egyoldalú tudomány teremt. Sívár világ ez és vigasztalan. Az egész emberi nem egy nagy társaság, melybe beolvad, s melyben elvész az egyén. Kiirtva mind, a miért egykor lelkesült: vallás, haza, költészet és művészetek. Egyedüli cél a megélhetés. Muzeumban őrzik az utolsó rózsát s az emberi szellem remekeit, egy-két költeményt, mint nevetséges, haszontalan lomok fenmaradt példányait.

Nem egyéb ez, mint a költői képzelet terméke, s mégis megilletődéssel olvassuk s a lángész megnyilatkozását látjuk benne, mely kora tévedéseit ostorozza. Mert bizonyára a jelen tapasztalatai, a jelenkor iránya okozták a költő látomását s midőn Ádám kérdésére:

„De hát a dajka tündér daljai,
Ezek nem oltak-e a gyöngye szivbe
Sejtelmeket?“

a tudós így felel:

„Igen bizon', s azért
Dajkáink a magasb egyenletekről,
A mértanról beszélnek gyermekinknek.“

nem ok nélkül tör ki szerető szivéből ezen aggódó kiáltás:

„Ah! gyilkosok, nem félték-e egész
S legszebb korától a szűt megrabolni!“

Ime Madách megtanít bennünket arra, hogy tiszteljük a természetet! Adjuk meg a gyermeknek, a mi a gyermeké! Dajkamésék, játékok kellene neki, hogy boldog legyen, s ne tévedjünk abba az irányba, melyet oly sötét színekkel fest.

Megtanúlhatjuk tőle, hogy az ember szellemi erői közül egyedül a képzelet az, mely teremtő erővel bír, s melynek alkotásai örökbecsűek s hogy ezen lelki tehetséget nem elnyomni, hanem a többiekkel egyenlő arányban ápolnunk, fejlesztenünk kell. Nem is egyezik meg a mai kor szellemével, a mikor épen a művészi érzék fejlesztését tűztük ki nevelésünk egyik feladatául, hogy kárhoztassuk és már csirájában elfojtani igyekezzünk a gyermek alkotó képzeletének megnyilatkozásait.

Sokan aggódnak, hogy e módszernél alkalmazott hang és tárgy hasonlatok, mivel nem egészen tökéletesek, nem adnak-e alkalmat arra, hogy a gyermek esetleg hamis fogalmakat szerezzen, a mi nevelési szempontból nem volna helyeselhető.

Ez olyan elvont feltevés, melyet bebizonyítani, vagy megcáfolni pozitív adatokkal lehetetlen, s csak lélektani alapon lehet hozzávetőleg a helyes megfejtésre következtetni.

Igaz, hogy e hasonlatoknak nem mindegyike tökéletes, de hát játékközben történik, és nem azzal a szándékkal, hogy egymást a szó szoros értelmében helyettesítsék, csak hogy hasonlóságánál fogva egyik a másikra emlékeztessen. Minél kevesebb a hasonlat a két tárgy között, annál inkább tetszik, mert a gyermek képzelő erejét annál nagyobb mértékben foglalkoztatják.

Egy budapesti társaságban indítványozza valaki: „Ránduljunk a városligetbe.“ Mire a társaság felkerekednék, egy kis leány gyorsan átsurran az asztal alatt s azt képzelve, hogy a földalatti villamost megjárta, kiáltja: „Én már itt vagyok!“

Nemrég a kertben sétálva látom, hogy a veteményes kertből kikerült indák egy gyermek lábára akadnak. Nagy ember ilyenkor türelmetlenül igyekszik az alkalmatlan nyügtől szabadulni. Nem úgy a gyermek! Az hátra néz, tovább húzza s nevetve kiáltja: „ni szekér! van nekem szekerem!“ Ugyan kérem, minő hasonlat van a szekér és egy tömeg gaz, vagy asztal és a villamos alagútja között?

Vagy mamádzit játszanak. A mama elmegy a piacra, a lányait otthon hagyja, de kijelöli, hogy ki mit dolgozzék, a míg ő vissza-

jön. Egyik vesz egy fácskát, a végére köt egy rongyot, oda áll a falhoz, elkezdi dörgölni, az meszel; a másik utánozza a mosást, a harmadik tésztát készít sárból, porból. Hány fiúnak szolgál egy darab lécz kard vagy puska gyanánt! Pedig bizony hiába keresnők akárhányszor az összefüggést a valódi és azt jelképező tárgy között s alig tudjuk azt a csekély alaki hasonlatot vagy vonatkozást felfedezni, melynél fogva a gyermek alkotó képzelete átido-mítja.

Van még számtalan olyan hasonlat, mely nem talál, s olvasó-könyveinkben, meséinkben mégis helyet foglal. S ugyan kinek jutott eszébe eddig azoknak az alkalmazását helyteleníteni? Így pl. az állatok hangjait is csak megközelítőleg tudjuk az emberi beszéddel utánózni, kifejezni s mégis szívesen és veszély nélkül tanítjuk azt a kis verset, mely így kezdődik:

„Itt a tavasz, itt van itt,
Mesélek hát valamit:
— Méhe mondja züm, züm, züm,
Teljél, teljél kis köpüm.“

És így rendre következnek a többi állatok hangjai.

Másik ellenvetés, hogy a jelek unesztétikusak s a szemlélőt idegessé teszik. Ez már igaz, egészen izlés dolga, mi felett vitatkozni nem lehet. De láttam én már olvasás-tanítás közben sokkal unesztétikusabb jeleneteket is. Megtörténik, hogy a tanító százszor meg százszor elmondja a gyengébb felfogású gyermeknek, hogy kell a két vagy három betüből álló hangösszetételt kiolvasni s a tanítvány mindannyiszor gépiesen utána mondja, de mikor arra kerül a sor, hogy ezen működést saját értelmi erejével végezze, sehogy sem képes a dolog nyitjára akadni. Csoda-e, ha ilyenkor a tehetetlenség érzetéből származó düh, ha egyébben nem is nyilvánul, hát kiül az arcra s a harag eltorzítja annak vonásait. S midőn a gyermek esdő, téveteg tekintetét oda irányozza, hogy onnan biztatást, segítséget merítsen s e helyett a tanító haragos tekintetével találkozik, szemei könnyekkel telnek meg, mintha mondaná: „Ne bánts, hiszen én olyan szívesen mondanám, de ha nem tudom!“

És ezen jelenetek, melyeket mi teljesen elkerülhetünk, melyeket átélni alkalmunk nincs, igen-igen sokszor és sok helyen ismét-

lődnek s nézetem szerint a mi mozdulatainknál úgy a nevelés, mint a jóizlés szempontjából inkább helyteleníthetők.

Semmiben sem különböznek e jelek az énektanításnál alkalmazott ütenyezésnél. Egészen az akaratunktól függő cselekvés, melynek az idegekhez semmi köze.

Mondják, hogy „hamar munka ritkán szokott jó lenni.“ „Ha lassabban tanítunk, tanításunk alaposabb.“ Ezt ugyan a betűztető módszer hívei is elmondhatták volna. Én úgy képzelem, hogy az olvasás-tanulás a gyermeknek olyan, mint a nagy embernek a foghúzás, jobb azon minél hamarább túlesni. Én részemről a mai írvaolvasás alaposságát csak annyiban ismerem el, hogy alaposan megkínózhatjuk vele a gyermeket és önmagunkat.

A mi gyors haladásunk nem holmi bravouros mutatványok kedvéért történik, nem is elhamarkodás, vagy kapkodás következménye, hanem az oktatás természetes lefolyásának eredménye, mely megköveteli, hogy a meglevőt folyton ismételjük, de egy-egy fokkal mindig előbbre haladjunk. Gyakorlati szempontból azért fontos és örvendetes jelenség ez, mert az őszi hideg, zimankós idő beálltával gyengélkedés vagy szegénység miatt rendszeren bekövetkeznek a mulasztások. A mi növendékeinknek a mulasztás nem okoz pótolhatatlan veszteséget, mert ők a betűket már ismerik s a jelekben olyan privát tanítójuk van, mely őket magánszorgalomból is öntevékenységre ösztönzi.

A tanítók közül sokan félnek tőle, mert azt hiszik, hogy fárasztó s elsajátítása sok bajjal, vesződéssel jár, pedig az a nehézség csak olyan látszólagos s a ráfordított csekély fáradságért bő kárpótlást nyújt a gyakorlatban elért eredmény. S még ennél is nagyobb erkölcsi jutalom az, hogy teljesen kizárja a tehetetlenség érzetéből származó ingerültséget, idegeskedést a tanító részéről, a gyermek részéről pedig a szellemi erők túlfeszítésével járó fáradság, unalom és kedvetlenség érzéseit. Nem telik el egy perc sem, mely öntudatosan célhoz előre ne vezetne, nem egy negyedóra, melyben sikerült tanítást ne tarthatnánk s mely lelki megnyugvást ne szerezne. A kölcsönös elégedettség aztán kellemessé teszi az együttlétet s megédesíti a munka napjait.

9. Tanubizonyság.

„Sok pusztúlt az idő alatt,
Egy pár dalom mégis maradt;
Ifju költő, tudod mi az?...
Az marad meg, a mi igaz.“

Tóth Kálmán.

Azon örökbecsű elveket és igazságokat, melyeket általánosan elfogadtunk, nem azért követjük, mert kötelezők, hanem mert igazságuk erejével hatnak reánk. A mi jó, hasznos, életrevaló, szentesíti — a gyakorlat, a mi nem jó, nem igazságon alapszik, azt elmossa az idő, hogy még nyoma sem marad.

Rövid idei gyakorlat megmutatta, hogy az elvetett mag életképes. Nem vár mesterséges gondozást. Fejlődése nem függ az időjárás és égalj kedvező viszonyaitól. Bármilyen silány talajba jusson, a legkedvezőtlenebb körülmények között azonnal gyökeret ver s fejlődik, még akkor is, ha a rossz akarat elnyomni törekedik. E rövid idő bebizonyította nemcsak azt, hogy e tárgy tanításában a javításra égető szükség volt, de azt is, hogy helyes nyomon indultunk, mert íme már is a tanítók egész csapatja nagy lelkesedéssel karolja fel az ügyet, olyan tanítók, kik nem csak úgy kívülről vizsgálják s mérlegelik e módszer értékét, hanem a kik iskoláikban kipróbálták s óráról órára figyelemmel kísérték a munka eredményét.

A ki szaklapjaink útján a tantestületek működését figyelemmel kíséri, észrevehette, hogy alig mulik el hét, melyben egymásik kartársunk a legmélyebb meggyőződés hangján ne tenne tanubizonyságot a phonomimika elismert érdemei, előnyei mellett. Csak is ezen eszmében rejlő igazság erejének kell tulajdonítanunk, hogy oly gyorsan tért tudott hódítani magának s oly lelkes követőkre talált az ország minden részében, és pedig sok esetben olyanokra, kik előbb legnagyobb ellenségei voltak s mielőtt megpróbálták, hosszas, elkeseredett vitákban támadást intéztek ellene.

Oly terjedelmes az irodalom, mely e kérdéssel a legutóbbi két év alatt foglalkozott, hogy annak részletes ismertetéséről térszüke miatt e helyen le kell mondanom, csak összegezem azon előnyöket, melyeket e tárggyal gyakorlatilag foglalkozó kartársaim tényleg tapasztaltak s a nyilvánosság előtt elismertek.

A phonomimikai módszerrel a legrövidebb idő alatt legsikeresebben lehet legyőzni az olvasás és írás technikai nehézségeit.

A hangoztató módszer kivételére a ma ismert módszerek közül az egyedül helyes, mert a hangokat hangutánzás útján fogatja fel, még pedig oly módon, hogy minden összekötést zavaró utóhang ki van zárva.

A szótagok összefoglalásánál ez a mozdulat teszi lehetővé a beszéd szervnek olyan előkészítését, hogy a figyelem a szótag következő elemeire essék, s az összekapcsolás tökéletes legyen.

A tanítónak ellenőrző munkáját megkönnyíti, amennyiben a munka eredményéről látás és hallás útján is meggyőződhetik.

Tömeges oktatásban az egész tömeget magával ragadja, s az általános haladás sikerét biztosítja még a kevésbé értelmes vagy közönyös gyermekekkel szemben is.

Folytonos és változatos hangoztatási gyakorlataival a nyelv és kiejtés tisztaságát előmozdítja. Vannak iskoláinkban olyan gyermekek, kik nemcsak a mássalhangzókat, de a magánhangzókat sem tudják tisztán kiejteni, beszédük még egészen érthetetlen s tisztán, érthetően olvasnak. Az olvasás gyakorlása útján aztán 1 vagy 1½ év alatt beszédük is egészen megtisztul.

A phonomimika a szók hangzó elemeit megszemélyesíti, lerombolja a rideg betűtanulást, csupa élet, csupa érzés, csupa kép. Megszeretteti az olvasást a gyermekekkel, kik tanulás közben sem unalmat, sem fáradságot nem éreznek, s megszeretteti a foglalkozást a tanítóval, ki eddig e munkát, amennyiben hatalmában állott, a legtöbb esetben másnak szívesen átengedte.

A betűismertetésnél oly szilárd alapon nyugvó eszmekapcsolatok támogatják az észet és emlékezetet, hogy azoknak a lélekben való megrögzítése momentán történhetik.

A phonomimika keretében érvényesíteni lehet mindazon előnyöket, melyeket az írás és olvasás egyesítése, azaz az írvaolvasás biztosít. Az alapgondolat feldolgozása nemcsak ki nem zárja, sőt megköveteli, hogy e tárgy tanításában is ép úgy, mint minden tantárgynál, összes didaktikai és paedagogiai szakismereteinket felhasználjuk.

Nemzetiségi vidékeken előmozdítja a magyar nyelv sikeresebb oktatását, a mennyiben az olvasástanítás hamarabb kezdhető s

ennek kapcsán a gyermekek szókincse és kifejezésbeli ügyessége is gyarapodhatik.

Kiváló sikerrel használható különösen beteg, fejletlen, vagy gyenge elméjű gyermekek oktatására, a kiknek nagyobb szükségük van arra, hogy a dolgokat anyagi oldalukról fogják fel s olyan oktatást nyerjenek, melynél a testi cselekvés segítse a szellem működését.

A hangok ismertetésénél egy-egy rövid, egyszerű, megragadó mese vagy beszélgetés irányítja a gyermek figyelmét a tárgyra. Ezen mesék nem csupán az előadás menetét élénkítik és tartós érdeklődést keltenek, hanem, mint valódi beszéd és ért. gyakorlatok a gyermek értelmét és erkölcsi érzését is fejlesztik.

A gyermek éltető eleme a játék. A phonomimikával az oktatás játékalakjában történik s ennél fogva ez a gyermek hajlamainak s természetének legjobban megfelel. Kezdetben az ember a természeti erőknek csak romboló hatását ismerte s hasztalanul védekezett ellene, megfékezni nem tudta. Ma már az ész szolgálatába hajtja a természet erőit s hasznos munkára fordítja. Így vagyunk a tanítással is. Azt a játékkedvet, azt a gyermeki mozgékonyt, kíváncsiságot, utánpótlási, cselekvési vágyat, mely eddig komoly munkánkban lépten-nyomon akadályozott s melyet eddig (legtöbbször eredménytelenül) csak fékezni, korlátozni igyekeztünk, ma a phonomimikával üdvös munkára használhatjuk.

Azzal a napsugaras derült hangulattal, mely az egész oktatást átlengi, a legkedvesebb viszony jó létre tanító és tanítvány között, teljesen megszűnik az a korlát, mely eddig a szülei házat vagy óvodát az iskolától elválasztá.

Gyakorlati eredménye: a mely I. osztályban eddig 90 gyermek közül 30 bukott, most csak 4 lett ismétlésre utalva s az sem az írás és olvasás miatt. Tehát a bukások $\frac{1}{10}$ -a a tárgyból teljesen elenyészik.

10. Összefoglalás.

1. Tanításom első időszakában elválasztom az olvasást az írástól s azok előgyakorlatait egymástól függetlenül ugyan, de párhuzamban végeztetem mindaddig, míg egymást a haladásban többé meg nem akadályozzák, hanem az érzékszerveknek minden irányú alapos előkészülete után egyesítésük öntudatos munkára képesít.

2. A tiszta hangoztatás érvényesítése szempontjából a hangoztatási gyakorlatokat nem elemzéssel kezdem, hanem hangutánzás útján, a gyermek lelkét élénken foglalkoztató játékszerű mozgulatok kíséretében fogatom fel a hangokat, melyekből a hangösszevonást elősegítő mozgulatokkal értelmes szókat alkottatok.

3. Az elemző hangoztatásnál is a jelek teszik szemlélhetővé a szóban levő hangok mennyiségét.

4. Minthogy a hangoknak megfelelő jegyek keletkezésükkor úgy származtak, úgy mentek át gyakorlatba s úgy váltak az emberiség közkincsévé, hogy bizonyos tárgyakkal való hasonlóságuk az emlékezetet támogatta, a gyermek emlékezetének ilyenszerű támogatását én is szükségesnek tartom.

5. Előbb ismertetem a betű nyomtatott alakját s ebből fejleszttem az írottat, mert az előbbi sokkal egyszerűbb, jellegzetesebb, könnyebben megjegyezhető s megismerése nem függ a kéz ügyességétől s így kevesebb előkészületet követel.

6. A betűk sorrendjében nem a hasonlókat, hanem a legellentétesebb alakokat állítom egymás mellé, hogy a köztük levő különbség minél szembeötlőbb legyen, mert így könnyebb a megkülönböztetés.

7. Csak miután valamennyi egyszerű kis betűt jól ismerik, adok két-két betűből álló értelmes szókat olvasási gyakorlatokul, mert így nem kell a gyermeknek egyszerre két nehézséggel: a betű felismerésével és az összetétellel is egyszerre megküzdenie.

8. Nem csupán az értelmet foglalkoztatom, de tért nyitok a gyermekek más szellemi képességeinek felhasználására és fejlesztésére is, sőt az érzékszerveknek minden irányú cselekvőképességét igénybe véve, mozgásra való hajlamukat is kielégítem úgy, hogy az egyszersmind az iskolai fegyelemnek előnyére váljék.

9. A tanítási anyag beosztásában általában olyan fokozatot igyekeztem megállapítani, mely szerint, számot vetve tanügyi helyzetünk s tömeges oktatásunk összes hátrányaival, a haladás fokról-fokra minden nagyobb erőfeszítés vagy zökkenés nélkül történhessék.

II.

GYAKORLATI RÉSZ.

Első hét.

I. Hangoztatási gyakorlatok.*)

1-ső negyedórai tananyag.

Kedves gyermekek! Volt nekem egy kis rokonom, Margitkának hitták. Margitka nagyon piczi kis leány volt, még beszélni sem tudott, de azért olyan jól lehetett vele játszani. Ha kérdeztük tőle: „Hogy haragszik az apa?” — összeránczolta a kis homlokát s olyan ügyesen tudta utánozni az édes apát, hogy lehetetlen volt őt nem szeretni. Sokszor, midőn a katonazene elhaladt az ablak előtt, látta, hogyan verik össze a katonák réztányérjaikat s csak kérdezni kellett tőle: „Hogy tesznek a katonák?” — olyan helyesen ütötte össze a kezecskéit, hogy csupa gyönyörűség volt!

Én nem hiszem, hogy ne szeretnétek ti is így játszani, mint az én Margitkám. No próbáljuk meg!...

Vásár volt a faluban. Ki volt már vásárban? Mik vannak ott? (Sátrak.) Hát a sátrakban? Mézes pogácsa, kalap, ruha, játék

*) E gyakorlati rész olyan összeállításban foglal helyet, a mint én azt osztályomban alkalmaztam, a mint a gyermek ajkáról adott feleleteket a pillanat hatása alatt ellestem, de azért nem akar változhatatlan zsinórmértékül szolgálni, hanem minden tanítónak szabadságában áll saját egyéniségéhez, növendékeihez és a körülményekhez képest más hasonlatokkal élni. Az egyes betűk ismertetésének kidolgozása szintén nem mintaleczke, csak váz, melynek testet, életet adni a tanító van hivatva.

stb. Mit kap a jó gyermek vásárcor? Vásárfiát. Béla nagyon jó fiú volt. Az anyja azért szerette s vett neki vásárfiába nemcsak mézes pogácsát, hanem valami játékot is. Vett neki egy szép kis hattyút. Nektek is megmutatom, milyen volt. (A tanító elővesz egy kis porcellán hattyút vagy libát, minőt akármelyik üvegkereskedésben könnyen beszerezhet.) Ilyen hattyúk uszkálnak a tavon. Ki látott közületek élő hattyút? Te láttál? Melyik madárhoz hasonlít a hattyú? — A libához. Igen, épen olyan, mint egy szép fehér liba, csak a nyaka valamivel hosszabb.

Az anya megakarta lepni a kis fiút s azért szépen az asztalra tette. Ő maga a másik szobából nézte, hogy mit csinál a gyerek, mikor meglátja. — Hát a mikor Béla belépett s a gyönyörű hattyút megpillantotta, csak úgy ámúlt-bámult, a kezét felemelte, még szólni sem tudott, csak ez a hang jött ki a száján „á“ . . .

Mutassátok ti is, hogy tett a kis Béla, mikor a hattyút meglátta? (A gyermekek az á-t hangoztatva, jobb kezüket a váll magasságáig felemelik.) Hogy tesz tehát a gyermek, ha valamit megbámul? (á)

Kedves gyermekek! Ha én szomjas volnék, ki hozna nekem egy pohár friss vizet? (Én, én, én, hangzik bizonynyal minden oldalról.) Ki? — Én, tanító néni kérem, én! . . . Én — hát ki az az én? Hiszen téged Marinak hínak. Te is azt mondod, hogy én, pedig a te neved Palkó Mindnyájan azt mondjátok: én. És nagyon helyesen mondjátok, mert ha az ember önmagáról beszél, úgy nevezi magát: én. Némely ember olyankor még a kezét is a mellére teszi, mintegy önmagára mutatva mondja: én

No halljátok gyermekek! Ezután, mikor játékközben így önmagunkra mutatunk, mindig jusson eszünkbe, hogy miként nevezi az ember önmagát, de ne mondjuk ki egészen, hogy „én“, hanem csak röviden így: „é“, azért mi tudjuk, hogy az mit jelent.

Nagyanyó ül a karosszékekben s kötöget. Oda megy kis unokája Bözsi s megszólítja: „Édes nagyanyókám! Mutassa csak egy kicsit a kötését! Engedje, hogy én is kössek egy piczikét. Csak két, három szemet.“ Nagyanyó nem akarja megengedni. Mit gondoltok miért? — Mert fél, hogy Bözsike elrontaná a kötését. Az ugyan könnyen meg is történhetnék. Kötni, varrni csak az tud, a ki megtanulta. Azért a nagymama így szólt: „Édes kis Bözsikém, én szívesen megengedném, de te még nem tudsz, neked előbb

tanulnod kell. Hanem, mivel te olyan jó kis lány vagy, hát meg foglak tanítani.“ Aztán előkeresett a szekrényből egy kis pamutot, két kötőtűt s úgy tanította Bözsit kötni. Bözsi csendesesen ült a nagymama mellett s úgy szedte, szedte a szemeket egymásután. De egyszer csak mi történt?

A kis czicza meguntta magát. Leverte a Bözsi gombolyagját s milyen játékot csapott vele! Tüstént vége is lett a kötésnek s a nagymama hallja, hogy valaki így tesz mellette i . . . i . . . i . . . Oda néz, hát látja, hogy a Bözsike ujjacskája a kötésről a szájához vándorolt s nevetés közben így tesz i . . . i . . . i . . . Édes jó öreg nagyanyó nem haragudott, dehogy haragudott, még ő is mosolygott, mikor azt a bolondos kis cziczát meglátta.

Mikor a gyermek nevet, a szája önkéntelenül széthúzódik s ilyenkor í hangot hallat. Hogy ez a hang eszünkbe jusson, valahányszor kiejtjük, helyezzük a jobb kezünk mutatóujját a szánk végéhez.

Ismétlő kérdések: Hogy tesz a gyermek, ha valamit megbámul? (á)

Hogy nevezi a gyermek önmagát? (é.) Hogy tesz a gyermek, mikor nevet? (i.)

1. Első fokon a tanító is mutatja s mondatja velük a feleletet.
2. Második fokon csak kérdi s a gyermekek felelnek reá jellel s hanggal.

3. Csak a jelt mutatja a tanító s a gyermekek utánozzák, egyszersmind a hangot is kiejtven.

4. A tanító mondja a hangot s a gyermekek mutatják a jelét, egyszersmind a hangját is hangoztatva.

A rajzolási és írási előgyakorlatok úgy ezen, mint a következő hetekben a 60. és 61. lapokon feltüntetett heti beosztás szerint végzendők.

A jelzést a tanító mindig *balkézzel* végezze, hogy a gyermekek jobb kezükkel utánozhassák.

2-ik negyedórai tananyag.

Minden tanítás az eddig tanultak részletes ismétlésével kezdődik, a mi mindig gyorsabban s jobban megy, úgy, hogy elegendő idő jut egy pár új hangnak, illetve jelnek a begyakorlására.

Pista és Józsi testvérek. Van nekik egy játéklovuk. Pista játszani szeretne vele, de Józsi megfogja s elakarja venni.

— Engedd el! — kiáltja Pista.

— Nem én, mert az enyém, — szól Józsi.

Mindketten kipirult arczczal haragosan fogják a lovat s húzzák egyik a fejénél, másik a lábánál fogva.

Mit gondoltok, mi történik ilyenkor, ha ez a veszekedés tovább tart? A lovat eltépik s egyiké sem lesz.

De egyszer csak kopogtatnak az ajtón s belép egy idegen vendég. Meglátja a két veszekedő gyermeket s azt mondja: „Ó!” — A gyermekek pedig szégyenletükben a lovat eleresztik.

Vajjon miért tett az a bácsi úgy, hogy ó! — Mert nem tetszettek neki a czivakodó gyermekek. Mintha mondta volna: „Ó, be rút dolog ez!”

Ugy e kedves gyermekek, ha olyas valamit látunk, mi nekünk nem tetszik, a mitől megijedünk, a kezünkkel így teszünk: (a jobb kart kinyújtják, olyan állást adván a kéznek, mely a borzalom kifejezéséhez illik) és azt mondjuk: ó.

Hallottatok-e ti már mesét a farkasról? Meg is mutatom a képét. De ne gondoljátok ám, hogy az oly kicsiny, mint a minőnek itt látszik, ó nem, hanem akkora, mint egy nagy kutya s olyan erős, éles fogai vannak s oly vad természete, hogy nemcsak a nagyobb állatokat eszi meg, de az erdőben néha még az embert is megtámadja. Félnék is tőle az utasok, sőt a lovak is, mikor az üvöltését hallják. Tudjátok-e, hogy üvölt a farkas? Tegyük a kezünket így a szánkhoz, mutassuk vele, hogy a farkas harap s hangoztassuk egyuttal, miként üvölt a farkas. (A kezét vízszintes állásban a szájhoz illesztve hangoztatjuk az **u** hangot)

Ismétlő kérdések: Hogy teszünk, a mikor olyat látunk, a mi nem tetszik? (o.) Hogy üvölt a farkas? (u.) Szintoly fokozatban, mint az 1-ső negyedórai tanítás után.

3-ik negyedórai tananyag.

Mindenekelőtt ismétlés! Kinek van közületek piczi kis testvére? Ugy-e az olyan egészen kis gyermek még nem tud dolgozni, csak alszik és eszik. Mikor a tenyeremet az arczomra illeszttem, azt jelenti, hogy alszik s az eszünkbe juttatja az **a** hangot, mert röviden csak így mondjuk: **a**. Mikor pedig a jobb kezem valamennyi ujjait

összefogva a számhoz teszem, ez azt jelenti, hogy a kis gyermek eszik, a mit röviden csak így fejezünk ki: **e**.

Ismétlő kérdések: Hogy alszik a kis gyermek? (a.) Hogy eszik? (e).

4-ik negyedórai tananyag.

A tanító egyik-másik gyermekre rámutatva mondja: „Ő szépen ül. Ő figyel. Ő jó gyermek.” stb. Látjátok gyermekek, mikor valakire így rámutatunk, arról azt mondjuk: **ő**. Hogy nevezzük tehát azt, a kire rámutatunk? (**ő**.) (A gyermekek is a mutató-ujjukkal előre mutatva hangoztatják, **ő**.)

Géza és Elemér sokszor játszanak lovasdit. Mikor Géza a ló, Elemér befogja, a kezében egy kis ostort tart, s azzal hajtja. Így ni! Tegyetek ti is úgy a kezetekkel, mintha az ostorral lovat akarnátok hajtani. Mikor a kocsis az ostorral suhint, mit tesz olyankor? Üti a lovat ugy-e? De mi ezt röviden csak így mondjuk: **ü**.

Máskor meg Elemér lesz a ló s olyankor Géza hajtja. De mindig ügyelnek, hogy nagyot ne üssenek egymásra, mert az fájna. A kocsisnak sem arra való az ostor, hogy a lovát nagyon üsse, mert annak is fáj, hanem csak figyelmezteti vele, hogy gyorsabban lépjen. A ló olyan okos állat, hogy a figyelmeztetést megérti s jó gazdájának szívesen engedelmeskedik.

Mikor a kocsis az ostorral suhint egyet, így ni (jobb kézzel az ostorral való ütést utánozzák), hogy tesz ilyenkor?

Ismétlő kérdések: Hogy nevezzük azt, a kire rámutatunk? (**ő**.) Hogy üti a kocsis a lovakat? (**ü**.)

5-ik negyedórai tananyag.

Volt nekem egy szép kicsi kutyám. Olyanfajta, mely mindig csak akkora marad, hogy az ölben jól elfér, azért nevezik azokat ölebeknek. Milyen öröme volt, ha magammal vittem, vagy mikor valahonnan hazaérkeztem. Hogy szaladt előmbe, hogy csóválta a farkát, milyen ugrálást vitt véghez! A szomszéd kis fia nagyon szeretett vele játszani, néha-néha ingerkedett is vele. Különösen azzal tudta boszantani, ha a ruhámat meghúzta, mert a kis kutya azt hitte, hogy bántani akar. Ilyenkor szörnyen haragudott és így tett, rrr . . .

Hogy eszünkbe jusson, miért tesz a kis kutya így, mikor ezt hangoztatjuk, huzogassuk mi is a ruhánkat. (A gyermek a mellén a ruháját könnyedén megrángatja, mintha a kutyát akarná haragra ingerelni.)

Ha van a tanteremben falióra, hallgattassuk el a gyermekeket, hogy figyeljék meg a ketyegését, ha nincs, emlékeztessük őket a faliórák vagy zsebórák ketyegésére, különösen az ingaórákra, melynek lengéseit, a kezük fejét jobbra-balra rythmikus mozgásba hozva, utánózzák, miközben a ttt . . . hangot hangoztatják.

Zsebóránkat fülükhöz tarthatjuk, annak a ketyegése leginkább megfelel a t hangnak.

Megharagudott a dongó a méhre, mert ez szorgalmas volt s a mézet mind elszedte előle. Nem tudta miként segítsen a dongán. Elment a virágokhoz s szünet nélkül sugdosta nekik: „Ne adjatok a méhnek mézet, mert nem érdemli, inkább adjatok nekem! — Ne adjatok a méhnek mézet, mert nem érdemli, inkább adjatok nekem!” — A virágok tündére végre megsokalta a rosszakarátú vádaskodást, s a dongót arra ítélte, hogy folyton egyhangú nótáját dongja, senki meg ne értse, senki se szeresse, mindenki megunja. Azóta a dongó csak ilyen nótát dong a fülünkbe: nnn . . .

(Mutató ujjunkat a fülünknel körbe mozgatjuk, mivel a dongónak fülünk körül ide-oda való repülését jelképezzük.)

Mily rút dolog is az az árulkodás!

Öregesélő Jó meleg nyári nap volt. Sándort kivitte az apja a mezőre. Nagyon kimelegedtek, csak úgy folyt róluk az izzadság. Egyszer egy hűvös kis patakhoz értek. A patak partján jó árnyékos fűzfák voltak. Az apa leült a patak partjára. Sándor csakhamar lehúzta a cipőit s rögtön be akart menni a vízbe, de az apa nem engedte. Vajjon miért? Mert nagyon ki volt melegedve. S felhevülve nem szabad sem vizet inni, sem fürdeni. Sándor jó fiú volt. Szót fogadott s csak a partról nézte s gyönyörködött a víz folyásában. Mind mutatta: „Ni, édes apa, ni, hogy foly a víz s így tett! . . . Utánozzátok ti is a víz folyását! (A jobb alkart vízszintesen előre kinyújtva jobbról-balra olyan mozdulatot tesznek, mely a vízfolyást utánózza.)

Ismétlő kérdések: Hogy tesz a kis kutya, mikor haragszik? Hogy tesz az óra? Milyen nótát dong a dongó, mikor a fülünk körül szállong? Hogyan foly a víz?

6-ik negyedórai tananyag.

Esőre állott az idő. Az anya szeretett volna esővizet gyűjteni. Mit gondoltok miért? Hogy lehet esővizet gyűjteni? (Figyelmeztetés a tisztaságra.) Kirakták gyorsan a dézsákat a csatornák alá. A mint az egyik dézsát leteszik, egyszerre csak nagyot durran s egy abroncs leesik róla. Jancsi oda szalad, felveszi, begörbíti s ismét kipattantja, de már ekkor nem szólt ám akkorát, mint a mikor a dézsáról lepattant. Nekünk most nincs abroncsunk, hogy megmutathassuk, miként játszott Jancsi vele, hanem mutassuk a kezünkkel.

Ha egy abroncsot összeszorítunk, így ni! (a mutató-ujjunkat köralakban a hüvelyk tövéhez feszítjük, a hüvelykújj azonban egyenesen marad) s kipattantjuk, milyen hangot hallunk? — Ilyen hangot, bbb . . .

Imrééknek volt egy tehenük. Imre különösen azt szerette nézni, hogy dörzsölődzik hozzá a kis borja. Csakhogy a kis borju nem maradhatott mindig a tehen mellett. Mikor a tehenet meg akarták fejni, akkor a kis borjut kihúzták az istállóból. Szegény tehen olyankor így bögött utána: mmm

Mikor a tehen kis borját elhuzzák, így ni, (ujjainkat összeszorítva, olyan mozdulatot teszünk, mintha a kötelet tartanók, melynél fogva a borjut el akarjuk húzni), hogy bög ilyenkor a tehen? Így bög mmm . . . Hangoztatás közben többször ismételjük ugyanazon mozdulatot.

Ismerek egy jó kis lányt, a ki nagyon szereti tanulótársait, s a mikor csak teheti, szívesen segít nekik. Egyikkel uzsonnáját osztja meg, másiknak palavesszőt kölcsönöz, harmadiknak megmutatja, hogy kell a leczkét írni, olvasni. Ezért aztán mindenki szereti s viszont igyekszik neki kedvét keresni. De nemcsak az iskolában, otthon is olyan jó. Azért vett neki az édes anyja egy gyönyörű kékszemű, szőkefürtű babát. Ezt a babát sokszor a karjára fekteti s így altatja sss . . . Mutassátok ti is, hogy altatja az a kis lány a babáját? (A jobb alkart a derék irányában vízszintes helyzetbe hozzák s úgy mozgatják, mint a hogy a gyermeket szokták altatni.)

Károly kis öcscsével Lajossal a kertben játszott. Egyszerre nagy szél támadt. A sárga levelek, mint az eső, úgy hullottak a

fákról. Lajos valami zizegést hallott. Megijedt, körülnézett, azt hitte, valami nagy állat van ott. Károly észrevette s így szólt: „Te kis bohó! hiszen az a szél, mely a fák ágait mozgatja.“ Mutassátok ti is, hogy mozognak a fák ágai, mikor a szél a száraz leveleket megzörrenti? Hogy zizegnek azok? (A jobb kezét felemelve, ujjait mozgatják s a száraz levelek mozgását utánozva hangoztatják z . . .)

Ism. kérd.: Hogy tesz az abroncs, ha kipattan? Hogy bög a tehén, mikor a kis borját elhuzzák? Hogyan altatják a kis gyermeket? Hogy zúg a szél a fák száraz levelei között?

7-ik negyedórai tananyag.

Ki látott már gőzöst, gyermekek? Miket húz a gőzös? Kocsikat. Hogy híják az egész kocsisort? Vonatnak. Hogy tesz a vonat, mikor megérkezik, vagy elindul? Füttyöl és zúg. Hallgassuk csak, hogy zúg? (A mutató ujjunkat a fülünkhöz tartjuk, mintha valamit hallgatni akarnánk s közbe hangoztatjuk v . . .) Mikor tehát a mutatóujjunkat a fülünkhöz tartjuk, azt akarjuk meghallgatni, miként indul a vonat.

Bertának meg volt az a rossz szokása, hogy mindenért sírt. Ha kellett neki valami, nem kérte, hanem sírt, ha mosdatták, sírt, ha fésülték, sírt. Azaz, dehogy sírt, csak kényeskedett, de könnyei nem hullottak. Csak a szemeit dörgölte s így tett jjj . . .

Sokszor intettek, de a jó szóra nem hallgatott. Mit volt mit tenni, édes apa vett egy korbácsot s mikor Berta kényeskedett, mindig rámutatott. Berta szégyelte volna, hogy korbácsra kerüljön a sor, s a kényeskedésről leszokott.

Ha a gyermek sír, jajgat, az ő jajgatása tudjátok-e miféle hangot juttat eszünkbe? A jjj hangot. S hogy annál könnyebben ráemlékezzünk, tegyük ezen hang kimondása közben a mutatóujjunkat mindig a szemünkhöz.

Sokszor figyelmeztették. Megmondták neki, hogy ne nyúljon olyan gyümölcsökhöz, melyet nem ismer, de hiába! Az a szeleburdi Ede, kinek a képét szintén könyvetekben láthatjátok, megpillantott a fán valami szép piros cseresznyéhez hasonló gyümölcsöt, s a figyelmeztetéssel nem törődve leszakította, s meg akarta enni. De alig harapott bele, gyorsan eldobta, sírva szaladt anyjához s a gégejére mutatva, így tett ggg . . ., mert úgy égette a torkát,

hogy alig tudott szólani. Szerencse, hogy nem evett belőle, mert az a szép gyümölcs mérges volt, s nagy baj származhatott volna belőle. Így hamar jobban lett, de fel is fogadta, hogy soha többé ismeretlen gyümölcsőhöz nem nyúl.

Ki látott katonát? Mi van a katona fején? Oldalán? Vállán? Hátán? Milyen a ruhája? Ugy mennek-e a katonák, mint más emberek az utcán vagy a mezőre? Nem, a katonák szépen sorokban mennek s egyszerre lépnek.

Tudjátok-e, mit tesznek a katonák, hogy ügyesen és egyenesen lépjenek. Dobolnak ugy-e? S miként dobolnak a katonák? (A gyermekek a ddd...t hangoztatva, a dobos kézmozdulatát utánózzák.)

Ism. kérd.: Hallgassuk csak, hogy tesz a vonat, mielőtt megindul? A gyermek jajgatása miféle hangot juttat eszünkbe? Milyen hang jön az ember gégejéből? Hogy dobolnak a katonák?

8-ik negyedőrai tananyag.

A tanító kezével a levegőben kapkodva kérdi: Mi van itt gyermekek? Van-e itt valami? Ti azt hiszitek ugy-e, hogy itt nincs semmi, pedig van ám valami, és az a valami a levegő. De hogy igazán elhigyjétek, hogy van itt valami, próbáljatok csak így magatok felé legyinteni, nem éreztek-e valami hűvöset? Látjátok, az, a mit ti ilyenkor éreztek, az a levegő. Hogy jobban megérezzük, csináljunk magunknak egy-egy legyezőt. (A tanító papirost oszt ki s legyezőket csináltat. Fogjátok csak jól be kezeitekkel a szátokat s orrotokat, lássuk meddig álljátok ki. Ugye nem lehetne soká kitartani, mert ha nem bírnánk levegőt belélekzeni, hát megfuladnánk. Hajtsuk tehát a levegőt magunk felé, így ni s vegyünk lélekzetet. Igen könnyen észrevehetitek, hogy lélekzés közben ily hangot hallunk hhh . . .

Fecskék fészkeltek az eresz alatt. Miből készíti a fecske a fészket? Mivel béleli ki? Rak bele puha pelyhet, melyen kis fiókái jól pihenjenek. Egy kis fiók már megtollasodott, s békétlenül ült a fészek szélén. Szeretett volna már ő is repülni, de a szárnyai még gyengék voltak, nem bírták. A hogy ott forgolódott, egy kis pehely kiesett a fészekből és szállott, szállott. Ilonka ugyan jobban szeretne volna a kis madár repülését látni, de a pehelynek is nagyon megörült. Addig addig futkosott utánna, hogy elkapja, míg

egyszerre csak a kezére szállt. Ismét el akarta fújni, mert tetszett neki, miként lebeg, imbolyog a levegőben, de azért nem mert erősen ráfújni, mert tudta, hogy akkor talán soha többé vissza nem kaphatja, hanem csak így tett ppp . . . s a kis pehely tova szállott. Így játszott Ilonka vele, hol elkapta, hol ismét eltávolította.

Ha egy kis pehely véletlenül a kezünkre száll s el akarjuk onnan távolítani, hogy teszünk? ppp . . . s azonnal elrepül. (Ezen hang az ajkaknak alig hallható összeverődéséből származik s ezt, valamint egyáltalában a mássalhangzókat többször és gyors egymásutánban kell hangoztatni, mert így kevésbé kell attól tartanunk, hogy utóhang keletkezik, mintha csak egyszer keményen ejtjük ki.)

Volt egyszer egy kis kakas. Az a kis kakas nagyon elbizakodott s szeretett volna az egész baromfiudvaron uralkodni. Begyesen lépegetett, tollait kimereszté, szárnyaival csapkodta az oldalát, megrázta a kis taróját s akkorát akart kukorikolni, a minőt az öreg kakas szokott, de biz a nem sikerült. Az egész kukorékolásból csak ennyit hallottunk: kkk . . . Mindenki kinevette. Milyen nevetséges is az, mikor valaki többnek akar látszani, mint a mennyit ér. Míg a kis Zoltán is nevetve szaladt az anyjához, az ujjait kiterjesztve a fejére tette, úgy mutatta a kis kakas taróját s mondta, hogy tett a kis kakas kkk . . .

Mutassátok s mondjátok ti is. (A jobb kéz ujjait kiterjesztve, hüvelyküket a homlokukhoz illeszték s hangoztatják kkk . . .)

Három kis fia volt a czirmos cziczának. Úgy szerette, úgy féltette őket s olyan kedvesen játszott velük. Egyszer véletlenül egy idegen kutya jött a gazdájával a házhoz. Szegény bolond czirmos, azt hitte, hogy ez most az ő fiait akarja bántani. Neki ugrik a kutyának, a hátát felgörbíti, szőrét felborzolja, karmait kibontja s ilyen formán tesz f . . . És a sokkal nagyobb kutya vonítva menekül előle. Az állat is szereti ám az ő kis fiait s kész érettük küzdeni. Hát még a jó apa, anya, mennyit fáradnak gyermekeikért . . .

Hogy is tesz csak a megijedt macska? (Kezükkel utánozzák a macska mozdulatát s közben hangoztatják f . . .)

Volt egyszer egy egér. Volt annak 3 kis fiacskája. Mikor besötétedett, szépen kibújtak az egérlyukból. Az öreg óvatosan körülnézett s aztán elvezette fiait az egérfogóhoz. Ott volt a

horgon egy darab ízletes füstölt szalonna. Megmondta nekik, hogy akármit ehetnek, a mihez hozzájutnak, csak ezt a szalonnát kerüljék, mert ha hozzá nyúlnak, tüstént az egérfogóba jutnak. Két kis egérke szót fogadott, de a harmadik mind az egérfogó körül settenkedett s így gondolkozott: „Én bizony legalább megszagolom azt a jó füstölt szalonnát, azzal csak nem esik semmi bajom.” A mint gondolta, úgy is tett, de alig ért orrocskája hozzá, egyet csattant, s a kis egér meg volt fogva. Bezzeg czinczogott aztán az egérfogóban, de nem lehetett onnan kijutni. Egéranyó sajnálta, de nem segíthetett rajta. Így járnak az engedeilen gyermekek. Te Katinka, ugye mindig szót fogadsz szüleidnek? Úgy is kell, mert a szülők gyermekeik javát akarják.

Ki látott már egeret? Hát a farkinczáját? A hangját ki hallotta? Czinczog, ugye, így ccc . . . Hogy e hang eszünkbe jusson, szorítsuk ökölbe ujjainkat, csupán a kis ujjunkat tartsuk fel. Hogy is néz ki a kis ujjam? Mint az egér farkinczája. Tehát valahányszor a kisujjam mutatom, melyik hang jut eszünkbe? ccc . . .

Ism. kérdések: Lélekzés közben minő hangot hallunk? Ha egy kis pehely a kezünkre száll, hogy távolítjuk el? A kakas taréja miféle hangot juttat eszünkbe? Hogy tesz a felbőszült macska? Hogy czinczog a kis egér?

Az ismétlő kérdéseket mindig a szerint a fokozat szerint kell alkalmazni, a melyet az 1-ső negyedórai tananyagnál megállapítottam.

Második hét.

II. A hangok összefoglalása.

Miután a gyermekek az egyes hangok kiejtését s azoknak jeleit kellően begyakorolták, a mi rendes körülmények között egy heti időt vesz igénybe, átmegyünk az olvasástanítás legnehezebb részének, a hangok összevonásának tanítására.

Kedves gyermekek! Itt van egy pálcza a kezemben. Ha én ezt el akarom hajítani, csak úgy tehetem, ha előbb a dobáshoz a kezemet előkészítem, és pedig úgy, hogy a kezemet felemelem, így aztán eldobhatom. Vagy ha valaki ugrani akar, előbb hozzá

készül azáltal, hogy térdben meghajlik s csak azután következik az ugrás. — (Ilyen vagy ehhez hasonló példákkal akarjuk szemléltetővé tenni, hogy minden cselekedet végrehajtásához bizonyos előkészület kívántatik.) *Két hangot összefogóztik!*

Ti eddig minden hangot külön-külön jól meg tudtatok nevezni. Most meg fogjátok tanulni azt is, hogy miképen lehet két hangot egyszerre kimondani. Ez már nem olyan könnyű dolog, tehát jól figyeljete. Ha két hangot egyszerre akarunk kiejteni, az első jelre csak előkészítjük a szánkat s csak a második jelre mondjuk ki a két hangot együttvéve. Pl. mutassuk mindnyájan, miként tesz a tehén, ha a borjút kihúzzák a pajtából, de nem mondjuk ki hangosan, csak készítsük rá a szánkat, így ni: (A tanító az ajkait összeszorítja, mintha az **m** hangját akarná kimondani. Kezdetben nem baj, ha a gyermekek alig hallhatólag hangoztatják is, csak hogy ne szűnjék meg a hangoztatás mindaddig, míg a rákövetkező magánhangzóval össze nem foglalják.) Most mutassuk ezt: (az **a** jelét) s mondjuk ki a kettőt egyszerre. (De ne a tanító mondja meg, hanem addig ismételje a két jel összekapcsoltatását egymásután, míg a gyermekek tisztán kiejtik a **ma** szótagot.)

Minthogy ezen szótagok egyszersmind értelmes szók, tehát az összefoglalás után azonnal értelmeznünk kell, a nélkül, hogy terjedelmes magyarázatokba bocsátkoznánk és csupán az első alkalommal, ismétléskor el is maradhat.

Itt az értelmezés ily módon történhetik. Hogy nevezzük azt a napot, mely elmúlt? Hát a melyik ezután következik? És a melyikben épen most vagyunk?

Ezután következik a **le** szótag összefoglalása épen úgy, a mint azt a **ma** szótagnál láttuk. Értelmezése csak annyi: Merre van le? Mutassatok mindnyájan le!

A **ni** szóé lehet: Ni hogy hullanak a fáról a sárga levelek! Ni milyen szépen ül itt ez a gyermek! Látjátok, ha azt akarom, hogy valamire ránézzetek, nem szükséges az ujjammal rámutatnom, a helyett, hogy rámutatnék, szóval így mondom: ni!

A **tő** szó értelmezésére behozok a kertből valami növényt gyökerestül s megmagyarázom, hogy a növénynek azon részét, mely a földben van, gyökérnek vagy tőnek nevezzük.

A hangok ismétlése után, ha óránként 4 szótagot összekapcsoltatunk, bőven elegendő, csak azt addig ismételjük, míg az

összefoglalás egész könnyűséggel történik. Így vesszük rendre azon szókat, melyek a 2-ik olvasótáblán vannak, mindeniket a fentnevezett módon értelmezve, a melyek egy heti foglalkozásra éppen elegendő anyagot szolgáltatnak. Itt is megjegyzem, hogy az újak tanulása előtt az előbb tanultakat értelmezés nélkül ismételnünk kell.

III. Betűismertetés

Ezen a héten megkezdhetjük az olvasás tanításának egy másik részét is, a betűtanulást. Ez következőleg történhetik: Kihivok egy gyermeket s kérdem: Ismersz-e engem? Ki vagyok én? Hát ha az utcán találkozánk, ott is megismernél? Mit tennél, ha valahol meglátnál engemet? (Az illedelmes gyermek tudja, hogy tanítójának köszönni kell.)

Most mutatok én neked valamit, de szeretném, ha úgy néznéd meg, hogy bárhol találkozzál vele, mindenütt megismerjed. Kifüggesztem az 1-ső táblát s folytatom: Nézz ide! *A melyik betű hasonlít a hattyúhoz (vagy libához) s van rajta egy vonás, azt úgy híják: á.* De nemcsak a hangját mondják, hanem a jelét is mindig mutatják a gyermekek, hogy ez a három dolog elválaszthatatlan legyen. Mondd el te is a mit elmondtam! Mondjuk el mindnyájan karban! De szószerint mondassuk mindig az egész magyarázatot.

Most kiteszek egy olyan fali-olvasótáblát, melyen a közmondások vannak, s kihivok egyeseket, hogy keressenek rajta *á* betűt. Azután meghagyom, hogy ha valahol az utcán vagy otthon egy-egy darab újságpapírost kapnak, keressenek rajta *á* betűt s hozzák fel nekem. Ily módon tanítom tovább a magánhangzókat, úgy, a mint az 1-ső olvasótáblán következnek s nemcsak a hangot, de a magyarázatot is és jelet is mindig megkövetelem.

Magyarázatuk a következő: A melyik betű nem egészen kerek, hanem a közepén be van hajtva s van rajta egy vonás, úgy híják *é*.

A melyik betű olyan egyenes, mint az ujjam s van rajta egy pont, úgy híják *i*.*)

*) A hosszú és rövid magánhangzó megkülönböztetése a helyes fokozat szempontjából csak akkor történik, mikor a kézikönyvben az illető magánhangzóhoz ér a gyermek s ekkor már semmi nehézséget sem okoz. Egyszerűen figyelmeztetjük a gyermeket, hogy a melyik felett vonás van, azt hosszan kell hangoztatni.

A melyik betű egészen kerek, mint a hordó, azt úgy híják **o**.

Ha két álló vonal alul össze van kapcsolva s felül nyitott, mint a farkasnak a szája, mikor üvölt, úgy híják **u**.

Ha ezeket bárhol felismerik, el is tudják magyarázni s a jellel kapcsolatban kiejteni, úgy e héten eleget végeztünk.

Harmadik hét.

A melyik betű olyan, mint az á, de nincs rajta vonás, úgy híják **a**.) (Mindig a jelet is mutatva.)

A melyik betű olyan, mint az é, de nincs rajta vonás úgy híják **e**.

A melyik betű olyan, mint az o, de van rajta két pont, olyan, mint az embernek a két szeme, a kire rámutatunk, azt úgy híják **ő**.

A melyik betű olyan, mint az u, de van rajta két pont, úgy híják **ü**.

A 3 ik héten elegendő, ha a betűtanulásból a magánhangzókkal tisztába jönnek, a hangoztatási gyakorlatokból pedig betanulják jelek segítségével a kéttagú, vagyis a III-ik olv.-táblán levő szók összefoglalását.

Negyedik hét.

A mássalhangzók ismertetése még könnyebb a magánhangzókénál s kiválóan szép ott, a hol a jellel nem csupan a hangot, de a betű alakját is összeköttetésbe tudjuk hozni. Magyarázatuk a következő:

Ha van egy álló vonal s hozzá van kapcsolva egy pont, *mely úgy néz ki, mint a kis kutyanak a füle, azt úgy híják ... hogy is tesz a kis kutya? ... igen rrr ...**)*

Ha van egy álló vonal, a teteje hegyes és keresztül van húzva, *épen olyan, mint az óra mutatója, hogy is tesz csak az óra? ttt ...*

*) A második sor tanításánál azért nem mondatom el a betűalakok oly részletes magyarázatát, mint az elsőnél, hogy ne legyen a magyarázat nagyon terjedelmes, továbbá, hogy tanuljon a gyermek összehasonlítani, megkülönböztetni, s így e gyakorlat egyszersmind értelemképző is legyen.

**) A mássalhangzókat igaz, hogy neveik szerint így híják, pé, ká, bé stb., de mi ezen a fokon nem adjuk azt a gyermek tudtára, hanem az elnevezés csak a hang megjelölésére vonatkozik, melyet lehetőleg tisztán és utóhang nélkül mondunk ki.

Ha van két álló vonal s felül össze van kapcsolva, azt úgy híják nnn . . . Jusson eszünkbe arról, *hogy a dongónak is két szárnya van.*

Ha van egy hosszú álló vonal s nincs mellette semmi, *olyan hosszú, mint a mily hosszan egyenesen foly a víz, azt úgy híják ll . . .*

Ha van egy álló vonal s alul van a karikája, épen olyan, mint a begörbített abroncs, úgy híják bbb . . .

Ha három álló vonal felül össze van kapcsolva s úgy néznek ki, *mint az ujjaim, mikor a kezemet összefogom*, hogy mutassam, *hogy* miként húzzák el a borjut a tehéntől, *hogyis* tesz csak ilyenkor a tehén? mmm . . .

A melyik betű olyan *szép hajlású*, mint a kígyó, úgy híják sss . . .

A melyik betű olyan szegletes, mint az erdő vagy sétatér útjai, hogy is zizegnek ott a száraz levelek? — zzz . . .

A negyedik héten a hangoztatási gyakorlatokból felvehetjük a IV-ik tábla tartalmát oly módon, hogy az elemző hangoztatásnak is megvessük az alapját.

Behozok az udvarról egy ágat s kérdem: Mi ez gyermekek? „Ág.” Lássuk már most, melyik ebben a szóban az első hang? á. De ne álljunk meg, nézzük, mi jön még utána? ggg . . . Hogy hangzik a kettő egyszerre? ág. Melyik magára az első hang? á. Jól van, tegyétek le a kezeteiket! Most mutassátok s mondjátok külön magára a másodikat! g . . . És együtt? ág.

Egy ív fehér papirost felmutatok s kérdem: Ha ilyen fehér papirost akartok vásárolni, hogy kéritek a boltostól? Kérek egy liter papirost, vagy egy métert? Nem. Hát hogyan? Kérek szépen egy ív papirost.

Hány hang van ebben a szóban ív? Mutassátok az első hang jelét! í . . . s mi jön utána v . . . Hogy hangzik a kettő, együtt egyszerre? . . . ív . . . Hogy híják a disznó lakását? ól. Mi abban az első hang? ó. Hát a második? l.

A rest gyermek unatkozik az iskolában, azt mondjuk, hogy unja magát. Mi is hangzik ebben a szóban un? S így tovább röviden értelmezzük a szókat s kikerestetjük felváltva hol az egész osztálylyal, hol egyesekkel a szóban levő hangokat. Ez természetesen kezdetben nem megy olyan könnyen, mint a hogyan le van

írva, azért egyszerre elég, ha óránként ebből csak 4—4 szót veszünk fel. Kevés gyakorlás után azonban ez is jól fog menni s az írásnál majd nagy hasznát vesszük.

Ötödik hét.

A melyik betű alul hegyes s felül kétágú, *olyanforma, mint a gőzös kéménye, a hol a füst kimegy, hogy is tesz csak a gőzös? vvv . . .*

A mikor Berta sírt, az édes apa a kis korbácsra mutatott, és ő rögtön elhallgatott. A melyik betű épen olyan, mint egy játékkorbács, az eszünkbe juttatja, hogy miként kényeskedett Berta jjj . . .

A melyik betű ilyen girbe-görbe, úgy híják ggg . . .

Ha van egy álló vonal s elöl van a karikája, *mint a katonának a dobja, úgy híják ddd . . .*

Ha van egy hosszú egyenes vonal s hozzá van kapcsolva egy kisebb, s az egész olyan, mint egy lefordított legyező. Mit is teszünk csak a legyezővel? S ha a levegőt belélekzeljük, milyen hangot hallunk? Tehát azt úgy híják hhh . . .

Ha van egy álló vonal s felül van a karikája, úgy híják ppp . . .

Ha van egy álló vonal s hozzá van kapcsolva egy tarej, úgy híják kkk . . . Miért? *Mert a kakas taréja ezt a hangot juttatja eszünkbe.*

Félo!dalt állók s épen úgy görbitem a kezemet, mint a hogyan az f görbül s mondom: Nézzetek csak ide! *a melyik betű úgy görbül, mint a macskának a karma s keresztül van húzva, úgy híják fff . . .*

A kis egerek mikor szoktak kibújni? Éjjel, mikor senki sem látja őket. Olyankor hold van az égen. Mikor ezt a holdhoz hasonló betűt látjuk, eszünkbe jut, hogy a kis egér így czinczog ccc . . .

Mindezen betűket addig kell felváltva karban és egyesekkel mondatni a magyarázattal s jellel együtt, míg mindnyájan bárhol felismerik. A hangoztatásból elvégezzük az V-ik tábla tartalmát úgy, mint a II. és III-ikat.

Hatodik hét.

Kifüggesztem a II-ik olv. táblát. Gyermek! Szeretitek ti a jó tejeskávét? Hogy készül az? Mit szólnátok hozzá, ha édes anyátok azt mondaná: „Én nem töltöm többé össze, hanem külön-külön adom nektek a tejet, a cukrot, meg a kávé, jó lenne e? A tejet, meg cukrot gondolom szívesen megennétek, de már a kávé magára aligha ízlenék, mit gondoltok miért? — Ismertem egy kis lányt, a ki a betűket külön-külön nagyon jól ismerte, de két betűt nem tudott egyszerre kimondani, pedig úgy magára a betűnek semmi értelmük sincs. Aztán nem is olyan nehéz az, csak egy kis bátorság kell hozzá. Itt, látjátok mindenütt két-két betű van egymás mellett. Ez azt jelenti, hogy azokat egyszerre kell kimondani. Ezt úgy tehetjük, ha az első hangot csak a kezünkkel jelezzük, a szánkat pedig előkészítjük a kimondásához, de nem mondjuk ki addig, míg a másik hang jelét is meg nem mutattuk s akkor a kettőt egyszerre ejtjük ki. Ki szeretné ezt megpróbálni? N! jöjj ki! Mutasd az első betűnek megfelelő jelet s készítsd a szádat a kimondásra. Most a másodikat s mond ki a kettőt együtt! (ma). — És így tovább. Igen sok olyan gyermek akad, a ki az egész olvasótáblát első látásra habár lassan és meggondolva, de ügyesen végig olvassa. Azután felváltva következnek gyengébbek is. A tanítónak csak arra kell ügyelni s folyton figyelmeztetni a gyermekeket, hogy az első mozdulatra a szájukat csak előkészítsék a hang kimondására, de ne mondják ki addig, míg a második mozdulatot meg nem teszik, hogy ezzel együtt mintegy összeolvadjon. Pl. ezen szónál „be,“ az első mozdulatra a gyermek a száját megtölti levegővel, az ajkait összeszorítja, de a hangot csak akkor pattantja ki, mikor az e-t is megmutatta, hogy azzal egyidejűleg hangozzék.

Hetedik hét.

Elolvastatjuk a III-ik, IV-ik és V-ik olv. tábla tartalmát épen úgy, mint a II-ikat.

Nyolczadik hét.

Elővétetjük az abc-t s az első lapon kezdve jelek segítségével óráról-órára olvastatjuk és iratjuk a kézikönyv írott és nyomtatott gyakorlatait.

Kezdetben egy-két hétig nem lehet megkivánni, hogy egymás olvasását figyelemmel kísérik. Ezért a táblára előírunk vagy rajzolunk, hogy el legyenek foglalva s egyenkint kiszólitjuk s olvasztatjuk őket, hogy meggyőződünk, vajjon csakugyan önerejükől olvasnak e? Csak miután az 5—6-ik oldalra jutottunk, lehet őket rászoktatni az együttes olvasásra, t. i. hogy egyik fennhangon olvasson s a többi a könyvben hallgatva figyelemmel kísérje. Ez is csak bizonyos fokozat megtartásával sikerül. Kezdetben mindenikkel csak egy-egy szót olvastatok, később egész sorokat és szakaszokat.

A gyermekek mindaddig használják a jeleket, míg értelmük annyira fejlődik, s az összevonás oly könnyen történik, hogy a mozdulat feleslegessé válik, akkor az magától elmarad. Rendes körülmények között a jelekkel való olvasás karácsonyig tart.

IV. Látási és kézügyesítő gyakorlatok.

A rajz és írásbeli gyakorlatokat feltétlenül beszéd- és ért. gyakorlatok előzik meg. Mindenek előtt a gyermek látását kell képeznünk s öntudatossá tennünk. Tudja megkülönböztetni a jobb és bal kezét, a le, fel, jobbra, balra irányokat. Fogalmat kell adnunk neki a tárgyak alakjáról. Észre kell vétetnünk vele, hogy a tárgyak legfőképen alakjukra nézve különböznek egymástól.

Vegyünk e célra egyenlő alakú, de különböző színű tárgyakat, pl. kemény papirosból egyenlő minta szerint kivágott alakokat. háromszögöt, négyszögöt, kört vagy csillagot, piros, kék s más élénk színekből s vétessük észre a gyermekkel, hogy ezen tárgyak közös tulajdonságát az alak egyenlősége képezi.

Azután mutassunk fel ugyanegy színből kivágott különböző alakokat s vezessük a gyermeket azon megfigyelésre, hogy habár ezen tárgyak színükre nézve egyenlők, igen jól megkülönböztethetők egymástól az alak különbsége által. Gyakorolni kell a gyermek értelmét egyuttal annak a vizsgálásában, hogy az őket környező tárgyak minő hasznossági szempontból nyerték a megfelelő alakot.

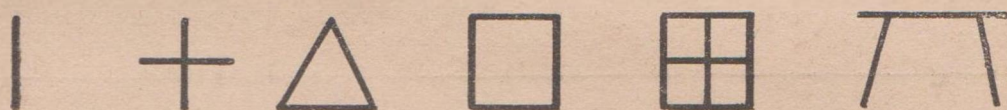
Szükségesnek tartom továbbra is, hogy a szilárd testek alak-elemeit a gyermek megismerje s e célra legalkalmasabb szemléltetési eszköz lehet a kocka. De nem helyeselhetem, hogy itt minden

átmenet nélkül térjünk át azok előállítására, vagyis a kézgyakorlatokra.

Itt átmenetül igen jól fel lehet használni a számoló fácskákat, melyeket az 1—6-ig terjedő számkörben úgy is használnunk kell, s melyeknek egyenlő nagysága bizonyos arányosságra kényszerít s ezért szabályos geometriai alakok szerkesztésére igen alkalmas, a mellett leghívebben képviseli és érzékelteti a vonalat.

Ezen gyakorlatok kezdetben igen becsesek, mert megkimélik a gyermeket a vonalhúzás nehézségeitől, de azért a szemmértéket, az arányosság és szabályosság iránti érzéket nagy mértékben fejlesztik.

Miután az álló és fekvő vonalat különböző tárgyakon szemléltettem, fácskákból a következő alakokat állítatom össze vezényszó mellett az egész osztálylyal ily módon:

Helyezzünk egy fácskát a padra úgy, hogy az álló vonalat alkosson. Most helyezzünk megint egy fácskát álló vonalba, de tegyük a közepére egy másikat fekvő vonalban. Mi lett belőle? Kereszt. Hány fácskából áll tehát a kereszt? Kettőből, egy álló s egy fekvő fácskából.

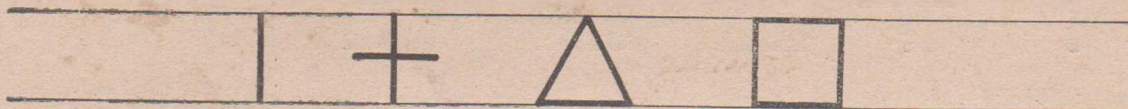
Most vegyünk két fácskát a kezünkbe, így ni s a tetején illeszszük össze, hogy olyan alakú legyen, mint a háztető. Ezt helyezzük le szembe velünk a padra s az alsó nyílását zárjuk el egy fekvő vonallal. Hát ez vajjon mi? Számítsuk csak meg, hány szegletje van? Egy, kettő, három! Tehát ennek az alaknak, mint-hogy három szegletje van, háromszög a neve . . . Hány fácskából áll a háromszög? Háromból. S hány szegletje van? Három. Most nézzük csak, hogy állanak a fácskák a háromszögben? Egyik jobbra dől, a másik szembe vele balra, s alul van egy fekvő vonalban.

Helyezzünk a padra egy álló vonalat, kissé távolabb még egyet. Alól is, felül is zárjuk be egy-egy fekvő vonallal, milyen alak lesz belőle? Négyszögletű alak. Számítsuk csak meg a szegleteit: egy, kettő, három, négy. Minthogy ezen alak négyszögletű, azért négyszögnek mondjuk. Hány vonalból áll a négyszög? Négy vonalból, két álló és két fekvő vonalból. Ily módon rakatom ki a többi alakokat is fácskákból.

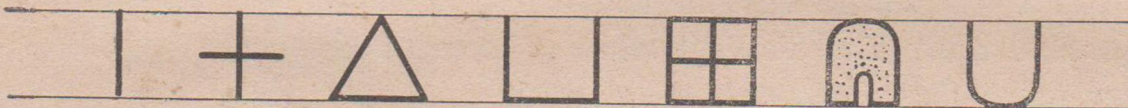
Miután szemüket a látásban a fácskák rakásával gyakorolták, áttérhetünk a pont és vonal lerajzolására. A mint a pont és vonal keletkezését a táblának feketére festett oldalán szemléltettem, azonnal megfordítom a táblát a magyar íráshoz vonalzott oldalára s megmutatom, hogy ott is vannak vonalak húzva, de nem krétával, hanem piros festékkal, azért, hogy ne lehessen letörölni. Az ő tábláikon is megkerestetem azon vonalakat s észrevétetem, hogy némely helyen nagyobb, más helyen kisebb a vonalköz. A vonalat úgy igyekszem feltüntetni, mint az egymásmelletti pontok szakadatlan lánczolatát, hogy az szabja meg majd a huzandó vonalak nagyságának a határát.

Ezután a nagy vonalközökbe lerajzoltatom ugyanazon alakokat, melyeket fácskából kiraktunk ugyanolyan sorrendben és pedig idő tekintetében a következő beosztással:

I. hét.

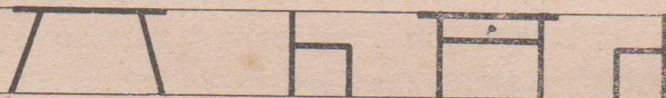

II. hét.

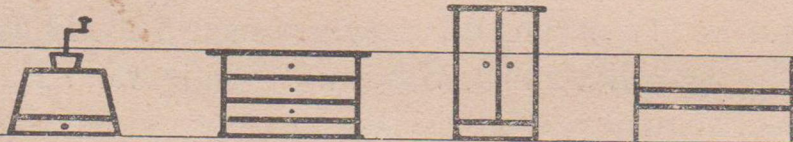
III. hét.

Ismétlés

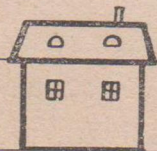
IV. hét.

Ism.

V. hét.

Ism.

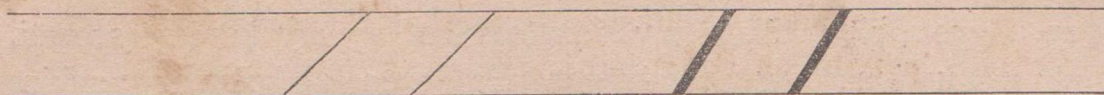

VI. hét.

Ism.

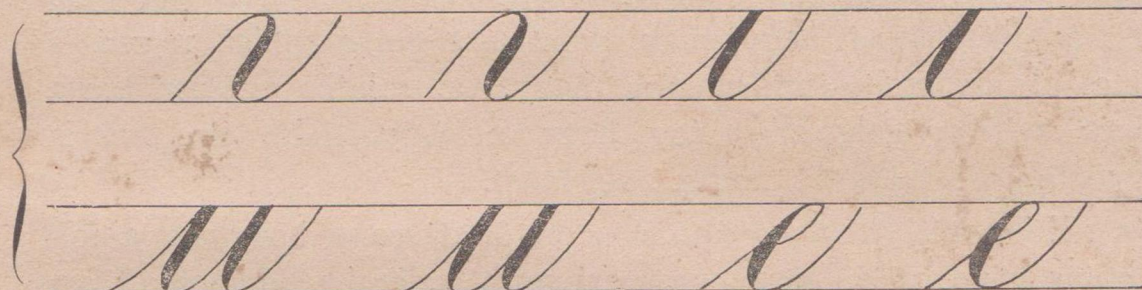
I. hét.

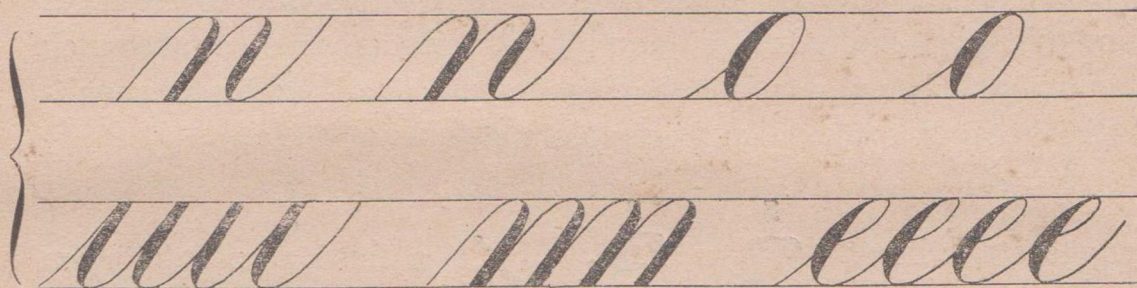
II. hét.

III. hét.

IV. hét.

A rajz és írásbeli előgyakorlatok vezényszavak után, a tanító előrajzolása mellett, egyszerre az egész osztály együttes működésével történnek ily módon, pl.:

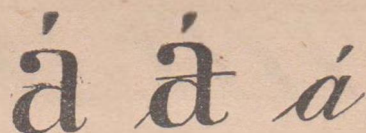
Palavesszöt a kézbe! Húzzunk mindnyájan egy álló vonalat, mely egy piros vonaltól a másik piros vonalig terjedjen. Jól van. Kissé távolabb húzzunk még egy álló vonalat s a közepén keresztül egy fekvő vonalat. Mi lett belőle? — Kereszt. — Most húzzatok egy vonalat jobbra dülve fel, egy másikat balra dülve le, de úgy, hogy a hegyük összeérjen, mint a házfedél s kössük össze alól egy fekvő vonallal. Mi lett belőle? — Háromszög. — Húzzunk egy álló vonalat, kissé távolabb még egyet, kössük össze alól és felül is egy-egy fekvő vonallal. Hát ez miféle alak? — Négyszög stb.

A szükséghez képest lehet ezeket a rajzgyakorlatokat még több ilyen egyszerű mintával bővíteni. Én ugyan azt tapasztaltam,

hogy a gyermek a túlságos változatosságot ép oly kevésbé szereti, mint az unalmas egyhangúságot. Ha ezen alakokat naponként ismételtén lerajzolja, nagyobb örömét találja abban, hogy munkája mindig könnyebben könnyebben megy és jobban sikerül, mintha mindegyre újabb összetettebb alakokat kellene lerajzolnia.

Az írás előgyakorlatait a rajzgyakorlatokkal párhuzamosan a fentebb jelzett beosztás szerint végeztetem. A rajzgyakorlatokat azért tartom czélszerűnek vonalközökbe rajzoltatni, mert így több önállóságot tanúsít a gyermek, mint a stigmographiai rajznál s nincs oly gyámoltalanul magára hagyatva, mintha egészen tiszta lapra kellene dolgoznia, úgy, hogy a leggyengébb gyermek is egyöntetű és tetszetős munkát végezhet.

Négy hét elteltével áttérek a betűíratásra s hogy itt a fel-fogatás könnyebben történjék, nem mint valami új dolgot állítom eléjük, hanem a nyomtatott betűkből fejlesztem az írott alakot. Először megtanulják leírni a magánhangzókat olyan sorrendben, mint a hogyan hangoztatni tanulták. A leíratás az előgyakorlatok után ilyenkor már semmi nehézséget sem okoz. Az összehasonlí-tás következőleg történik: Lerajzolom a

nyomtatott á betűt a felső részét letörlöm

s ott marad az írott á. Csak megjegyzem, hogy az írásnál össze kell kapcsolnunk az egy szóba tartozó betűket s hogy ezt tehessük, az írott betűket mindig az alsó vonalnál kezdjük írni. Hozzá kap-csolok tehát elől egy kis vonalat.

Ezután a szokott vezényszó mellett előírom s iratom az egész osztálylyal az á betűt következőleg: á, jobbra dülve fel, de csak félig, kissé távolabb teszem a krétát, kereken fel, hátra, le, kere-ken fel a vonalig, rajta le, kereken el. Vonást reá!

A betűk íratásánál használt vezényszavakat leírni felesleges-nek tartom, mivel azok szakemberek előtt általánosan ismere-tesek.

Épen ily könnyen lehet valamennyi nyomtatott alakból egy pár vonás hozzáadásával vagy törlésével az írott alakot leszármaz-tatni, körülbelől ily módon:

V. hét. á *ă* *á* é *ě* *é* í *ĭ* *í*
a = á *e = é*

VI. hét. o *ö* *o* u *ü* *u*
ö = o *ü = u*

Ezután a kézikönyvben kijelölt sorrend szerint tanítjuk egy-egy mássalhangzó leírását s a jól ismert magánhangzókkal értelmes szókká alakítva, leiratjuk az ott megjelölt gyakorlatokat. Csendes foglalkozásul nemcsak az írottat, hanem a nyomtatott szöveget is írott betűkkel másoltatjuk. Mi az írásban is helyesebb fokozatot alkalmazhatunk, mert valamennyi magánhangzót ismerik, tehát nem vagyunk kénytelenek mindjárt kezdetben ilyen szók leírását kierőszakolni, mint pl. teremt. Hanem egytagú értelmes szókat alkotunk, a milyen a mi nyelvünkben igen sok van, pl. csak magával a t-vel ezeket képezhetjük: út, ti, át, tő, te, üt, tó, tú.

Mikor ezeket így jól begyakoroltuk, vesszük rendre a többi mássalhangzókat s nem akkor térünk át a többtagú szók iratására, mikor arra a szükség kényszerít, hanem a mikor a gyermekek értelmi fejlődése megköveteli.

A mássalhangzók összehasonlítását így eszközlöm:

t t t l l l n n n m m m
r r r v v v b b b h h h
s s s z z z d d d j j j
g g g p p p k k k f f f

Ezen leszámaztatásokat a fali táblán csak a tanító eszközli. Ilyesmit a gyermekektől megkövetelni nem szabad.

A phonomimika alapgondolata teljességgel nem zárja ki, sőt megköveteli, hogy e tantárgy tanításánál is épúgy, mint a többinél, összes paedagogiai és didaktikai szakismereteinket érvényesítsük. Azaz használjuk fel ennek keretében mindazon előnyöket, melyeket az írás és olvasás egyesítése, azaz az írvaolvasás biztosít.

Használjuk fel itt is tanügyünk újabb vívmányát, Láng Mihály kezűgyesítő gyakorlatait. Rakassuk ki a betűket kavicsokból, gyúrjuk ki agyagból, karczoljuk fűvénybe, mert annál eredményesebb lesz az oktatás, minél jobban igénybe veszi a gyermek érzékeit s minél tevőlegesebben vehet részt maga a gyermek benne.

A kétjegyű mássalhangzók

A kétjegyű mássalhangzók tanítására csak akkor kerül a sor, mikor a gyermekek kézikönyvükben az egyjegyű mássalhangzók összes gyakorlatait elolvasták, tehát körülbelől január hó második felében.

A következetesség elvénél fogva itt is az eddigi eljáráshoz hasonló módot követünk.

Egy érdekes kis mese vagy beszélgetés kelti fel a figyelmet a hangot előidéző tárgyra. Ily módon:

A gyermekek kirándulásra mentek. Bujócskát játszottak az erdőben. Hárman elbújtak egy bokor mögé. Egyszerre csak borzasztó sikoltozással szaladtak a tanítóbácsihoz és mondták, hogy ott a bokor mögött kígyót láttak.

— Zöld színű és oly hosszú, mint a karom, — mondá a kis Gyula. A hogy minket meglátott, így tett szszsz . . . s aztán tovább csúszott, így ni! (Kézzel a kígyó hullámszerű mozgását utánózva) és eltűnt a levelek között.

— Gyermekek, — szólt a tanítóbácsi mosolyogva, — az a kígyó, a melyet ti láttatok, ártatlan, féltékeny állat. Azok a veszedelmes mérges kígyók, melyeknek harapása halált okoz, nem élnek a mi vidékünkön. Csak játsszatok bátran tovább.

Mariska egyszer kinézett az ablakon, s látta, hogy a fán két kis madár üldögél. Egészen közel húzódtak egymáshoz s olyan szomoruan bóbiskoltak. Hogyne szomorkodtak volna szegények, mikor a földet mindenütt széles hóréteg takarta, s nem kaphattak semmi ennivalót. Még hozzá úgy dideregtek a kemény hidegben.

Mariska gondolta: Istenem, milyen jó nekem itt a meleg szobában. Ha megéhezem, van a ki gondoskodik rólam. Ha álmos vagyok, jó puha ágyacskámba fekehetem. Szegény kis madarak! Csak valahogy segíthetnék rajtuk. Ekkor eszébe jutott, hogy a kenyérmorzsában sok kenyérmorzsza van. Összeszedte a morzsákat, kinyitotta az ablakot, s oda hintette a hóra. Miután az ablakot becsukta, a kis madarak oda szálltak s csőrükkel így csipegették a kenyérmorzsákat. (A hüvelyk- és mutatóujj hegyét összefogva utánózzuk, hogyan szedegeti a madár csőrével az ennivalót.) Közbe-közbe örömben csicseregtek, mintha mondták volna: „Köszönjük, jó kis lány, köszönjük.“

Hogy is csicsereg a kis madár? A kis madár csőrével csipegeti a kenyérmorzsát s a közben így csicsereg cscscs . . .

Az y-nal lágyított hangoknál így járunk el:

Ugy-e gyermekek, ti tudjátok, hogy a dongó így tesz n . . . Már sok olyan szót ismerünk, a melyben ez a hang megvan. De vannak olyan szók, a melyekben ezt a hangot lágyabban kell ki-mondanunk, pl. anya helyett nem mondhatom: ana, vagy kenyér helyett: kenér. Mikor ez a hang lágyan hangzik, egy olyan betűt teszünk a n mellé, a melyet magára nem mondunk ki, csak arra emlékeztet minket, hogy az előtte való betűt lágyan ejtsük ki. Ennek a betűnek a teteje olyan kétágú, mint mikor a mutató és középső ujjamat kinyitom. Ha tehát a két ujjammal ezt az y-betűt jelölve egész kezemforgatásával, úgy a mint szoktam, az n hangot, vagyis a dongó hangját jelölöm, ez azt jelenti, hogy az n hangot lágyan kell kiejteni. Tehát egy mozdulattal emlékeztetek az ny mindkét betűjére és lágyított hangjára.

Épen így magyarázom meg a gy, ty és ly hangjait is az első betűk mozdulatát kiterjesztett két ujjunkkal jelölve.

Zsuzsikának vendégei voltak: Ilona, Jolán és Anna. Zsuzsika nyájasan fogadta őket. Elővette játékait s megmutatta kis barát-nőinek szép babáját, képeskönyvét, kis butorait s edényeit. Zsuzsika anyja egy-egy szelet kenyeret és almát is adott nekik. A kis lányok szépen megköszönték az uzsonnát. Anna már bele is harapott a jó puha kenyérbe, de Jolánka azt mondta: „Tudjátok mit, ne együk meg, hanem játszunk főzést.“ „Jó lesz, jó lesz“, mondták rá a kis lányok mindnyájan.

Előszedték a kis edényeket, tele aprították almával, kenyérrel s a játék-tűzhelyen pompás ételeket készítettek belőle. Lett abból mindenféle jó sült, sütemény, még pástétom is. Zsuzsika fánkot akart csinálni. Oda tett egy lábast, de mivel sem igazi zsírja, sem tűz nem volt, csak így kavarta és mondogatta, mintha a zsír sült volna zszszs . . . (Kezünkkel a zsír kavarást utánózzuk.)

TARTALOM.

	Oldal
Előszó	3
A második kiadás előszava	4

I. Elméleti rész.

1. Bevezető gondolatok.....	5
2. Miért szükséges az újítás?.....	6
3. A hangoztatás elmélete s hangoztatási gyakorlataink hibái.....	8
4. Grosselin phonomimikai gyakorlatai.....	12
5. A betűismertetés.....	16
6. Az írás tanításáról	22
7. Abc-inkről	26
8. Ellenvetések	32
9. Tanubizonyosság	37
10. Összefoglalás	39

II. Gyakorlati rész.

Első hét	41
I. Hangoztatási gyakorlatok.....	41
1-ső negyedórai tananyag.....	41
2-ik negyedórai tananyag	43
3-ik negyedórai tananyag	44
4-ik negyedórai tananyag	45
5-ik negyedórai tananyag	45
6-ik negyedórai tananyag	47
7-ik negyedórai tananyag	48
8-ik negyedórai tananyag	49
Második hét	51
II. A hangok összefoglalása	51
III. A betűismertetés	53
Harmadik hét.....	54
Negyedik hét	54
Ötödik hét	56
Hatodik hét	57
Hetedik hét	57
Nyolczadik hét	57
IV. Látási és kézügyesítő gyakorlatok	58
A kétjegyű mássalhangzók	64

Ifj. NAGEL OTTÓ könyvkereskedésében

Budapesten, Muzeum-körut 2. sz. (a Nemzeti Színház bérházában)

megjelent és minden könyvárusnál kapható:

Iskolakönyvek.

Ahn Ferencz dr. Gyakorlati tanfolyam a német nyelv gyors és könnyű megtanulására. Az eredeti után írta *Nagy Lajos*. Első rész. Tizenegyedik kiad., kötve —.80. Második rész. Ötödik javított kiadás, kötve —.80. Mindkettő egybekötve 1 kor. 60

Barna J. Népiskolai földrajz. I. rész, a IV. oszt. számára, 2. jav. kiadás kötve —.40, II. r. az V. osztály szám., 2. jav. kiad. kötve —.40, III. r. a VI. oszt. szám., 2. jav. kiad. kötve —.40

— — **Magyarország története**, párhuzamosan alkotmányunk vázlatával és a főbb világesemények függelékével. Az újabb miniszteri tanterv alapján népiskolák használatára. 6-ik kiadás kötve 60 fill.

(Általánosan engedélyezve 21.452. sz. alatt.)

Erdős M. Elemi természetrajz népisk. szám., 75 kép., kötve 80 fill.

Füredi Ignác. Számtani példatár népiskolák számára, magyarázó jegyzetekkel és megoldásokkal. (*Koronaértékre átdolgozva*.) A II. oszt. számára, 6. javított kiadás, kötve 40 fill. a III. oszt. számára, 6. javított kiadás, kötve 40 fill. a IV. oszt. számára, 5. javított kiadás, kötve 40 fill.

(Általánosan engedélyezve 2632—95. sz. alatt.)

Az V. és VI. oszt. számára 2. javított kiadás, kötve 64 fill.

Gáspár Ignác. Első oktatás a földrajzban. A 4 osztályu elemi iskolák III. és IV. osztálya számára. 2. jav. kiadás, 62 falmetszetű képpel, kötve 64 fill.

— **Elemi földrajz.** I. rész. A népiskolák III. és IV. osztálya számára. 2. javított kiadás, számos képpel, kötve 48 fill.

— **Elemi földrajz.** II. rész. A népisk. V. és VI. oszt. számára, 64 képpel kötve —.64 (Gáspár könyvei általánosan engedélyezve 17.358—88. sz. alatt.)

Ploetz K. dr. Elemi francia nyelvtan. Szerző „Elementarbuch“ című műve után átdolgozta *Nagy Lajos*. I. rész, kötve 88 fill. II. rész, kötve 88 fill. Mindkét rész egybekötve 1 kor. 60 fill. (Általánosan engedélyezve 17.358—88. sz. alatt.)

— — **Syllabaire français.** Elemi francia nyelvtan, leányok számára I. rész. Átdolgozta *Nagy Lajos*, kötve 1 kor. 10 fill.

— — **Conjugaison français.** Leányok számára. II. r. kötve 1 kor. 60.

Udvardy Gyula. Magyarok története, életrajzi irányban. A népiskolák középosztályai számára, a miniszteri tanterv szerint. 2 kiadás, kötve —.60

Zsengeri S. dr. Irálytan, alsófoku iparisk. szám., kötve 80 fill. (Alsófoku ipariskolák számára engedélyezve 13.459—90. sz. alatt.)

24a8

B
Ems